

586

NAPREDNA MISEL

ČASOPIS ZA NAPREDNO KULTURO

IZDAJA IN UREJA:

DR. MIHAJLO ROSTOHAR

MCMXIV.

LETO: II.

ZVEZEK: 4.

NAPREDNA MISEL

IZHAJA KOT DVOMESEČNIK IN STANE V NAROČBI NA LETO
5 KRON, ZA DIJAKE 4 KRONE, POSAMEZNE ŠTEVILKE 1 KRONA

---

*Nedolgujete Napredni Misli naročnine?
Širite kulturno revijo Napredno Misl!*

ROKOPISI SE NAJ POŠILJAJO NA NASLOV UREDNIKA, NAROČ
NINA PA NA UPRAVNIŠTVO NAPREDNE MISLI, PRAGA IV., C. 257

Dr. ZD. V. TOBOLKA:

O POLITIČNI IZOBRAZBI.

Tema »politična izobrazba in politična vzgoja« je bila že dvakrat predmet resnih razprav avstrijskih visokošolskih politikov. Dne 22. Oktobra 1891 je rektor dunajske universe Adolf Eksner v svojem inavguračnem govoru razpravljal o politični izobrazbi, 20 let potem pa je rektor nemške Pražke universe Henrik Rauchberg vnovič povdaril, kako važna in nujna je politična vzgoja za državljana.

Eksner je zahteval, naj se akademična mladina bolj posveča historično-politični izobrazbi, videč v tej protitežje proti enostranskemu pretežno naravoslovnemu mišljenju XIX. stoletja. Eksner je pričakoval, da bo politična izobrazba vzbudila pri akademični mladini čut za občnost, čut veselja in ljubezni do države, ali kakor je sam rekel: patriotičen čut, ter na ta način prispela k uresničenju socialnega miru. Stoječ na Aristotelovem stališču ja smatral Eksner politično izobrazbo za nekako sposobnost spoznavati, kaj je politično mogoče in dosegljivo.

Rauchbergovi nazori se z Eksnerovimi nazori v marsičem zlagajo. Rauberg sicer ne priznava Eksnerovega nazora, češ da bi bila historično-politična izobrazba kakšno protitežje naravoslovni izobrazbi, sicer pa ima o ciljih politične izobrazbe enako mnenje; toda Rauchberg gre dalje, njegove želje glede politične izobrazbe se ne tikajo le univerze, ampak tudi tehničnih visokih šol. Rauchberg zahteva, naj bi se na univerzah in tehnikah predavala politična izobrazba kot predmet splošne izobrazbe. To zahtevo je utemeljil takole: Z tehničnih šol izhajajo možje, ki ne bodo le organizirali slepe sile prirode v prid našemu narodnemu gospodarstvu, temveč tudi kot ljudje, ki mislijo in čutijo. Neobhodno potrebno je, da imajo vladarji teh sil tudi popoln nazor o velikih socialnih vprašanjih naše dobe, da so dobro poučeni o nalogah države v gospodarskem in socialnem življenju in da vedo, kako daleč segajo meje njih lastne odgovornosti«.

Iz kakšnih vzrokov so imenovana dva rektorja čutila potrebo javno izpregovoriti o politični izobrazbi? Eksner je utemeljil svoj nastop rekoč, da bo XX. stoletje-politično stoletje in da bo splošna zahteva tega stoletja ta, naj bi skrbeli tudi za politično izobrazbo. Če se ozremo na današnjo dobo, moramo reči, da je Eksner dobro videl v bodočnost. Današnjo družbo označuje najbolj stremljenje, spolitizirati družabno življenje. Lahko opazu-

jemo, da so se politične pravice poedincev v naši dobi znatno razširile. Od l. 1907 dobi v naši državi vŝak glasovnico v roko, da ŝ njo soodloĉa pri volitvah v parlament o usodi ŝravljanov. Ta ŝravljska pravica hoĉe tudi v deŝelne zборе; vidimo, da se niti te javne korporacije ne ubranijo demokratiĉnemu toku in da bodo morali v svoj volilni red vvrstiti pravice i najrevnejŝih slojev, da navalu demokratiĉne misli ne uidejo niti naŝe obĉine in okrajni zastopi.

Poleg tega je zadobil dandanes laiĉni sloj v pravosodju in upravi tak vpliv, kakor ŝe nikdar poprej.

Soĉasno z razŝirjenjem ŝravljskih pravic pa se mi skrbelo za primerno politično izobrazbo ljudskih mas, da bi se zavedale svojih velikih dolŝnosti in odgovornosti, ki so jim nastale s pridobitvijo političnih pravic. V tem oziru pa moramo poudariti dejstvo, da na mesto politične zainteresiranosti opazujemo politično brezbriznost. Ta pojav ni samo pri nas v Avstriji vsakdanji, temveĉ tudi drugod, posebno na Nemŝkem ga lahko opazujemo. Inteligenca z visokoŝolsko izobrazbo, ki bi se morala lotiti političnih akcij in ki bi morala kazati veĉ smisla za politično ŝivljenje, se ga naravnost ogiblje, zato jo iz javnosti izpodrivajo poloizobraŝeni ljudje dnevnih fraz. To pa se godi ravno v dobi, ko so razne predpravitve in predsodki rodu, stanu in naroda zgubile svojo moĉ in ko ĉlovek velja le toliko, kolikor je sam po sebi vreden in kar z lastnimi silami premore.

Poleg politične brezbriznosti pa se sreĉavamo tudi s politično nevednostjo in neizobraŝenostjo. Kdo bi izmed teh, ki se priŝtevajo k akademiĉno izobraŝenim ljudem, mogel z gotovostjo odgovoriti na temeljna politična vpraŝanja: kaj je ŝrava, kaj moremo od nje zahtevati, kakŝno je njeno razmerje k druŝbi, in cerkvi, pravu, k narodnemu gospodarstvu, kakŝni so bili temelji ŝrave v preteklosti in kakŝni so v sedajnosti; kakŝne so oblike ŝrave, kakŝen je naĉin ŝravne zdruŝitve, kakŝen je ŝravno-pravni znaĉaj ŝrave, kakŝna je organizacija ŝrave, kaj je parlamentarizem, kakŝne so funkcije ŝrave, kakŝna zakonodaja, pravosodje in uprava, kaj je notranja gospodarska, socialna in finanĉna uprava, kakŝne politične stranke so v ŝravi, na kakŝnih svetovnih nazorih temelji njih organizacija, kakŝne cilje zasledujejo, kaj je politično mogoĉe in nemogoĉe, kaj politično nujno potrebno v tem ali onem ĉasu in kaj ni potrebno i. t. d.

Ta politična brezbržnost in neizobraženost se da le tako odstraniti, ako bodo vsi poklicani faktorji skrbeli za to, da se politična izobrazba sistematično širi v vseh slojih naroda.

Ta naloga gotovo pripada v velikí meri političnim strankam, vendar ne edino in tudi ne v polni meri, zakaj stranka je preveč zainteresirana na časovnih političnih uspehih in je kot socialno telo, ki stremi za dosego nujnih praktičnih ciljev, preveč pristranska, da bi mogla v polni meri zadostiti težavni nalogi sistematične politične izobrazbe, ki zahteva pred vsem nepristranske, objektivne resničnosti. Vemo pa danes menda vsi, da ima skoraj vsaka stranka o političnih vprašanjih več ali manj pristransko naziranje, zato mora biti skrb za politično izobrazbo poverjena v prvi vrsti znanstvenim in kulturnim organom, ki so nad strankami in s svojo nepristranostjo dajejo neko jamstvo za pravo politično izobrazbo. Take inštitucije so dandanes v prvi vrsti politične šole, bodisi kot državni zavodi, bodisi kot privatne narodne inštitucije pod vodstvom posebnega kuratorija, kakor je n. pr. česka visoka politična šola v Pragi, ki so si jo Čehi sami ustanovili l. 1911, dosedaj tudi edina v Avstriji. Edino šola daje jamstvo, da bo politična izobrazba postavljena v resnici na princip vsestranosti, objektivnosti, stabilnosti in sistematičnosti. Razume se, da politična izobrazba, kakor bi jo nudila šola, se ne more gibati na nivoju politične agitacije in da taka izobrazba ne more služiti edino le političnemu sistemu vlade ali kake politične stranke, temveč njeno vodilo more biti izključno le znanstveno utemeljeno prepričanje.

Kajpada morejo skrbeti za zadostno politično izobrazbo, kakršno bi moral imeti vsak poslanec, žurnalist in politični uradnik, le strokovne šole, dočim bi morale druge šole to stremeljne vsestransko in izdatno podpirati.

Pripomniti pa je treba, da se politična izobrazba nikakor ne sme omejevati le na politične vednosti, temveč mora prispevati tudi k splošni povzdigi političnega mišljenja in hotenja.

Državljanska veda ni stroka, ki bi le zbirala in sestavljala posamezna fakta in poznatke odnašajoče se na državo in njene naloge, temveč to je disciplina, ki mora vse te poznatke kritično ovladati in jih premisliti, zato pa državljanska veda ne sme učinkovati le na spomin poslušalcev, temveč tudi na njih misel in razsodnost.

Naša zahteva po politični izobrazbi ni od danes, ampak jo pozna že celo antični vek.

Grške šole so skrbele v značni meri za to, da si mladina pridobi osnovne politične izobrazbe. Pozneje so skrbele še v večji meri za politično izobrazbo grških državljanov takozvane filozofske in retorske šole v Atenah, kamor so hodili študirat mladi Rimljani, ki so se nameravali posvetiti politični karijeri. Manj se je storilo za politično izobrazbo v srednjem veku, še le v prosvetni dobi humanizma so začele univere pod vplivom prosvetne filozofije posvečati več pozornosti politični izobrazbi. Za Marije Terezije so bile na naših univerzah ustanovljene politične stolice. Vendar je bilo stremljenje po politični izobrazbi tudi v tej dobi prepuščeno vedoželjnosti poedincev; še le v XIX. stoletju so se lotile sistematične politične izobrazbe posebne organizacije. Inicijativa za to je izšla iz Francije in pozneje iz Nemčije. Po strašnem porazu Francozov pri Sedanu so začeli v Franciji iskati vzroke tega poraza. Eden vzrok so našli tudi v nezadostni politični izobrazbi Francozov. Francozki državniki so v priznanju te resnice začeli skrbeti za reformo šol; pri tem sta naučna ministra Jules Ferry in Paul Bert določila šoli nalogo, da podaja tudi osnovno politično izobrazbo, posebno nauk o državi in njenih dolžnostih, o pravicah in dolžnostih državljanov in podobnih stvareh. Od marca meseca 1. 1882 je bil pouk o državljanstvu (*l' instruction civique*) vpeljan na francoskih šolah kot obvezen predmet. Poleg tega pa so nastale na Francoskem še posebne višje politične šole, namenjene tem, ki so se nameravali posvetiti političnemu življenju. Tako n. pr. je bila ustanovljena: *École libre des sciences politiques* za take, ki so se hoteli posvetiti diplomatičnemu poklicu; finančna, upravna in strokovno politična ter socialna izobrazba pa se je podajala na strokovni šoli: *École de hautes études sociales*.

Na Nemškem je dal inicijativo za sistematično izobrazbo sam cesar Viljem II., ko je 1. maja 1. 1889. naročil ministerstvu, da se pri zgodovinskem pouku primerno ozira tudi na politično izobrazbo mladine.

Kmalu pa se je ta potreba politične izobrazbe začela splošno priznavati. L. 1907 je na shodu nemških filologov in pedagogov v Bazelu Adolf Harnack predlagal, naj se na vseh fakultah univerz predava tudi državoznanstvo. Ta Harnackov predlog pa je bil 1. 1908 na posebnem shodu v Disseldorfu izpopolnjen v sklep, naj šole vseh kategorij skrbijo za primerno politično izobrazbo nemške mladine.

Naša država hodi v šolski reformi verno za Nemčijo; dokler se na Nemškem to vprašanje defenitivno ne reši, bodo pri nas

gotovo čakali . . . Pa še iz važnejšega vzroka čakajo: v Avstriji se naravnost boje, da bi se začelo misliti in govoriti o politiki, ker bi pri tem mladina zvedela tudi o problemu avstrijske države in njeni politiki; zato vladi še najbolj ugaja politična brezbriznost in nevednost. Zahtevam univerz se je morala vlada udati in dovoliti, da se je vpeljal nauk o državljanstvu tudi na filosofičnih fakultah. Na tehničnih visokih šolah se predava državljanski nauk dosedaj edino na češki tehniki v Pragi.

Če omenimo, da je na prizadevanje ministra Marcheta bilo v izpiten red za srednješolske učitelje sprejeto določilo, da se je treba pri skušnjah iz zgodovine in zemljepisja ozirati na državoznanstvo, je pač vse, kar se je pri nas od strani vlade v tem oziru storilo.

Političen pouk, če ga prav razumevamo in če ga ne bodo posamezni politični faktorji enostransko izrabljali in zlorabili v svoje namene, bo brezdvoma prospevala utrjenju demokracije, katera se bo mogla vzdržati in prinesiti pričakovanih uspehov samo tedaj, če bo opirala svojo moč na politično izobrazbo najširših slojev naroda.

Dr. K. HOCH:

ČASOPISJE.

Vsak dan poletijo časopisi v tisoč in tisoč izvodih po celem svetu; časopisje je postalo neobhodna potreba naše dobe. Tudi ti, ki z današnjim časopisjem niso zadovoljni, neprijetno občutijo vsakokrat, ko časopisi iz kakeršnih koli vzrokov enkrat niso izšli. Pri večini ljudi se začenja dan s čitanjem časopisov že zgodaj pri zajutrkovanju ali med potjo v pisarno in delavnico. V deželah, kjer ni kavaren našega vzora, ki so pravzaprav moderne javne čitalnice, temveč vlada svobodna kolportaža, pač težko najdete zjutraj na ulici človeka brez časopisa. Oglejmo si, torej bližje bistvo in pomen časopisja!

Teoretično se da vsebina časopisa razdeliti na dva dela; eden del obsega referate, poročila ali vesti, drugi pa članke tendenčnega značaja, članke, ki imajo namen idejno vplivati na čitajoče občinstvo, pa naj že izhajajo pod imenom uvodnika, situacijskega članka ali kako drugače. Taki članki spadajo v politično rubriko časopisa in obsegajo navadno objektivna razmotrivanja, dočim imajo dnevne vesti v prvi vrsti namen, da obrnejo javno mnenje v gotovo smer.

Seveda se ta teoretična razdelitev v časopisu nikoli ne da popolnoma dosledno izvesti, ker prispevkov največkrat ni mogoče razdeliti na posamezne dele.

Lahko rečemo, da popolnoma brezbarvenih časnikov, ki bi se omejevali le na poročevanje in zabavo, ni, temveč vsak žurnal v večji ali manjši meri, očitnejše ali bolj skrivaj meri na gotove cilje, jih zagovarja in deluje na njih uresničitev, je torej socialen činitel, kar v tisku pomeni, da je o r g a n.

Vendar pa ta svoj pravi poklic časopisi jako radi zatajujejo; nekateri bolj, drugi manj. In ravno po tem se da časopisje razdeliti na dve kategoriji: organe, ki se kot taki priznavajo in na organe, ki ta svoj namen tajijo, ki pa se sicer razvidi iz njihove vsebine. K prvi kategoriji spadajo glasila političnih strank in listi, ki služijo gotovemu sloju, k drugi kategoriji pa pestra množica časopisov začenši od listov, ki kljub svoji neoficialnosti še dosti jasno kažejo svojo barvo, do takozvanih individualističnih ali »neodvisnih« listov, ki so v svojem bistvu sicer kapitalistično podjetje, ki pa so v ostalem le namenjeni gotovim slojem družbe in zato imajo namen, ustrezati njih potrebam in vkusu.

Organ politične stranke, materialno popolnoma odvisen od stranke, je dolžan dosledno zastopati in propagirati politične ideje stranke. To dela v svoji politični rubriki, v ostalih pa posveča svojo pozornost posebno vodilnim osebam stranke; vsaka prilika se izrabi, da se povzdigne njih ugled in avtoriteta v stranki in izven stranke. Slab list, ki ne dela tako. V ustavnih razmerah, ki temelje na representanci, potrebuje vsaka stranka kar največ pristašev, da doseže svoj političen cilj. Zanesljivih pristašev pa si pridobi stranka le, ako uveljavlja svoj program dosledno, jasno in odločno. Seveda je organ neobhodno vezan na strankin program, zato tudi najliberalnejši list ne more brez pridržkov dajati prostora separatnim nazorom, ki se protivijo načelom strankinega programa; zakaj vsaka negotovost vedno slabo vpliva na psihično razpoloženje mase in vzbuja v nji nezaupanje v vodstvo in strankina načela. Organ se mora držati strankine discipline. To je gotovo. Ostane pa vprašanje, ako mase s tem pridobijo tudi na splošni politični izobrazbi in pravem poznanju socialnih razmer.

Organ, ki hoče biti dosleden, odločno strankarski, si mora biti predvsem svest, da njegova načela niso preozko koncepirana in da niso v nasprotju z resničnimi interesi naroda in družbe vobče.

Skratka, vsak organ politične stranke se mora sprijazniti z neobhodnostjo, da brani politiko stranke in to večkrat celo v slučaju, ako je prepričan, da je taktično pogrešena; zakaj postop stranke se ne da tako hitro obrniti, kakor se okrene posameznik, ampak je treba za to vedno ugodne prilike in spretno maskiranega ustopa. Ta nemožnost takojšnjega ustopa nalaga redakciji strankinega organa dolžnost, da prizanesljivo gleda na korake vodilnih oseb v stranki, četudi je za svojo osebo morda drugačnega mnenja; pa tudi iz drugih razlogov. Nasprotno stranke namreč instinktivno skušajo izrabiti vsako napako stranke v svoj prospeh. Bilo bi naravnost nespametno javno odkrivati napake lastne stranke in jo izpostavljati napadom nasprotnikov.

Kajpada se čut solidarnosti in discipline v stranki ne sme brezvestno izrabljati v egoistične svrhe, ker vsaka stranka mora biti v današnji demokratični dobi pripravljena stopiti pred sodišče javnega mnenja; osebe pa se v praksi nedajo izločiti iz stranke brez vsake moralne obveznosti za njih dejanja.

Nobena politična stranka ne more eksistirati ali celo prospevati brez lastnega organa. V vsakdanjem križovem ognju nasprotujočih si nazorov, med duševno nekonsolidiranimi masami, ki se vedno ozira po novih vidikih, da po najkrajši poti dospe do svojih ciljev, in je vsled tega zelo pristopna za razna demagogična gesla, bi bila politična stranka pravi enodnevni stvar, ko bi stalno ne spominjala svojih somišljenikov na svojo eksistenco, ko bi jih ne opominjala njih dolžnosti, neutrjevala svojih načel in zaupanja v končno zmago ter se branila proti napadom nasprotnikov.

To pa more vršiti stranka le s pomočjo svojega organa. Iz namena in pomena strankinega organa sledi za list, da je strankarski, da piše v prvi vrsti za stranko in v imenu stranke, in da je tudi pristranski, ker piše in zastopa predvsem to, kar služi interesom stranke. To so z vidika stranke prednosti političnih organov, iz splošno narodnega stališča pa se zdi, da so to ob enem njihovi nedostatki, ki se dajo izravnati z njihovimi prednostmi le tedaj, če stranka v resnici zasleduje splošno narodne interese, posebno kulturne.

Kaj pomeni časopisje v zgodovini kulture? Njegov historično pomenljiv čin obstoji ravno v tem, da je dalo postanek ja v n e m u m n e n j u. Kar je skušala doseči reformacija potom propovedovanja in letakov, to je dosegla nastopajoča demokracija z izdajanjem časopisov. Še le publicistika je ustvarila možnost

duševne emancipacije velikih individualitet in mase od nadvlade monarhije in aristokracije. Publicistika je omogočila udejstvovanje individualitet v masah. S tem pa naloga žurnalistike še ni izčrpana. Žurnalistika, ki je napram vsegamogočni aristokraciji povzdignila vpliv demokracije, je povzročila tudi politično diferenciacijo v ljudskih masah, ki so krepke individualitete presnavljale v razne stranke, v politične in kulturne formacije. Danes je tisk posredovatelj med zakonodajnimi zastopi in občinstvom, med poslanci in volilci, zganja poslušateljstvo govornikom in daje priložnost, da more tudi manjšina uveljavljati svoje nazore.

Javnega mnenja in demokratične ustavnosti si brez časopisja niti misliti ne moremo. Važna funkcija časopisja obstoji v tem, da hitro in točno poroča o dogodkih, ki so za občinstvo pomembna, s čimer se onemogočuje, da bi se o njegovih interesih odločevalo brez njegove vednosti in proti njegovi volji, kakor v časih, ko mase niso ničesar vedele, kaj se sklepa o njegovi usodi.

Dasiravno se ne da tajiti, da je vpliv časopisja na javno mnenje naravnost ogromen, vendar ni brezmejen. Časopisje ne more popolnoma ovladati in pretvarjati javnega mnenja, kakor bi to poedinci hoteli; nasprotno, časopisje mora čutiti in slutiti tajno razpoloženje javnega mnenja, in poskusiti mu dati enoten, srečen izraz. V taki spretnosti je obenem moč časopisa. Poprima se nazorov javnega mnenja, vživi se v njegovo razpoloženje, ga formulira, da mu logično obliko, ga utrjuje in razširja.

V tem oziru je žurnalistika nekakšen množitelj socialnega življenja. V tej svoji funkciji pa more biti časopis javnosti, družbi zelo nevaren, ako spretno a nevestno izrablja nerazsodnost mas, ki se sledeč zaokroženim govorniškimi frazam oddajajo iluzijam, ki nikdar ne vedejo k cilju; masa, ki je zbegana od nevestne žurnalistike, je pristopna za demagogijo najgrše vrste, ki je vedno ogražala resnične ideale demokracije.

Zato pada tem večja odgovornost na politične činitelje. Nastaja zahteva, da časopis ne pride v roke nevestnih, moralno pokvarjenih ljudi, ki jim ni ne za ideale demokracije, ne za resnične interese naroda. Javnost ima pravico vedeti, kdo so ti, ki anonimno govorijo iz časopisov. V tem oziru se naša lahkovernost in zaupljivost vedno kruto maščuje.

Ako kliče časopisje po očiščenju javnih razmer, tedaj naj velja ta klic tudi za časopisje samo.

Očistite časopisje od teh, ki niso vredni, da sede v redakciji kakega časopisa, potem se bo dvignil še le ugled časopisja, potem še le bo mogel časopis vplivati na javnost blagodejno in ozdravljivo.

ROBERTO MICHELS:

HISTORIČNA ANALIZA PATRIOTIZMA.

Če se ne oziramo na klasični stari vek, zasledimo prve začetke domoljubja v srednjeveškem municipalizmu in vazalstvu. Ta dva pojma sta ovladala mišljenje srednjega veka, ki ni poznal modernega pojma o narodu ali domovini. Intenziteta in solidnost vazalske zvestobe pa je bila praviloma v nasprotnem razmerju z močjo fevdalca napram svojemu gospodarju. Ta zvestoba je bila čisto juridično, državnopravno razmerje in ni imela nobene zveze s solidarnostnimi čustvi narodnosti. Municipalizem, meščanska zavest pa je temeljila na najtrdnjših skupnostih individualnega instinktivnega življenja, na ljubezni do rodne grude, do lastnih navad, ki jo je še pomnoževala mala premakljivost srednjeveškega človeka, pri katerem je mišljenje socialnega obližja igralo vsled neznatnih prometnih sredstev veliko večjo vlogo kot danes, v času izvrstnih prometnih sredstev. Poleg tega pride v poštev neznatna interesna skupnost med človekom in njegovo domovino, ki je bila posledica neznatne razširjenosti kapitala. Obe obliki: fevdna zvestoba in ljubezen do mesta sta le enostransko sorodni s patriotizmom; ta obsega le njegove najprvotnejše kali, ona pa čisto zunanjo zvezo.

Narodnih nasprotstev, teh prvih simptomov narodnih čustev, ni poznal srednji vek. Saj je znano, kako so si želeli široki krogi Italije nemške cesarske moči, kako sta celo Dante in Petrarka vabila nemške cesarje, da »pomirita Italijo«. Velike narodne osvobodilne vojne, ki se še danes praznujejo kot narodno delo, bitka pri Legnano 1176, in bitka pri Bouvines 1214 so, če jih v luči zgodovine presoajamo, le dogodki, od katerih ima eden čisto dinastičen, drugi pa čisto pokrajinski značaj. Pri Bouvines so se bili Francozi na obeh straneh in pri Legnano ravno tako Italijani. Tudi vojske dveh »narodov« so se bile vedno le vsled fevdov. Največ srednjeveških vojn ima svoj izvor v fevdnih motivih.

Velikega nasprotja v srednjem veku ni bilo med narodi, ki so se šele zbudili, temveč med verami.

Tu islam, tu krščanstvo, je bil bojni klic. V križarskih vojnah so se tekom stoletij znašli v istih taborih najrazličnejši narodi v slogi in edinstvu. Po pravici pravi Janez Janssen; »Kot Nemci so se čutili pod cesarjem in kraljestvom kot različni od drugih narodov, toda pod vlado in okriljem cerkve ni vsebovala zavest različnosti narodnega nasprostva, temveč samo živahno duševno tekmovalstvo z ostalimi narodi. Promet in izmenjava med učenjaki in umetniki Nemčije ter drugih držav je bil živahen in v prospeh omike, znanosti in umetnosti. Visoke šole so imele čisto mednarodni značaj. Kultura ni delila narodov, ampak jih je združevala. Le enega skupnega sovražnika so imeli krščanski narodi: Turka, smrtnega sovražnika krščanskega imena«, kakor pravi Janssen. Skupnost krščanske vere je združila narode Evrope.

Kar je poleg združevalne ideje krščanstva še posebno zadrževalo nastanek narodne samozavesti, je bila predvsem velika notranja razkosanost, zaradi katere so vse države enako trpele. Večina vazalov se je na podlagi fevdnega prava medsebojno vojskovala in tako je bil nastanek zavesti narodne skupnosti v širšem obsegu nemogoč.

Še le francoskemu kralju Filipu Lepemu se je posrečilo uveljaviti pravno načelo, da se imajo francoski vazali v času zunanje vojne vzdržati vseh medsebojnih bojov, kar je dalo polagoma nastajajoči narodni zavesti mogočen vzmah.

Enotna državna misel je nastala najprej v Angliji, Franciji in Španiji. Plemena, ki so bili v teh državah, so se sicer v mnogih ozirih razlikovali, kot n. pr. v šegah in navadah, zakonih i. t. d.; toda država je delovala, dasiravno v večnem boju z nekaterimi deli, že zaradi svojega obstoja združevalno. Lahko rečemo, da je država potom plemenskega izenačevanja ustvarila narod. Zato so nastali prvi začetki modernega domoljublja v deželah, kjer se je razvila državna skupnost.

K temu razvoju je izdatno pripomogel vulgarni jezik. Z umikanjem latinščine kot občevalnega jezika inteligence je padla ločilna barijera razredov v narodu. Vpeljava ljudske govorice pa je povzročila diferenciacijo narodov. Universitas litterarum, zavest skupnosti učenjakov je razpadla. Na njeno mesto so stopile počasi a nezadržljivo narodne literature. Dočim se je rabila ljudska govorica v srednjem veku samo za lirične, predvsem ljubavne pesmi, se je sedaj razširila tudi na znanost. Najdalje se je obdržala latinščina v deželah ogrske krone, kjer je pomenila vez z Evropo. Vulgarni jezik je močno pripomogel, da so se

začeli narodi zavedati svojih posebnosti. Literatura je postala sedaj sredstvo, s katerim so se mogla izražati narodni ponos in narodna prizadevanja, in to je ostala do danes.

Tudi humanizem je prvotno združeval kulturne narode Evrope. Saj je slonel na oživljenju, na renesansi klasičnih oblik in klasičnega duha. Ta klasicizem je pa bil enotnejši od katoliške cerkve same. Davno preteklim časom pripadajoči, iz klasicizma nastali humanizem je bil podoben sveti podobi, h kateri so mogli romati vsi, humanizem je bil sinteza krščanstva in antike, v katero je hotel prodreti in doseči spravo.

Kljub temu so nastali ravno v tej dobi prvi pojavi narodne samozavesti. In to iz več vzrokov. Predvsem je povzročil studij antike svobodnejše gibanje, ki je oslabilo ujedinjujočo silo cerkve in njene nauke, ki so veljali za nespremenljive. Vsaka oslabitev te vrste je pa pomenila večjo možnost, ostreje pojmiti razliko narodov. Poleg tega pa so skušali že v državah združeni narodi podjarmiti si druge narode. Tako je lastno trpljenje in tuje nasilje vzbudilo narode in tako sta se začela gibati v naročju tlačenih narodov, posebno, če so le-ti se naslanjali na svojo slavno preteklost, ki so se je spominjali (k čemur je zopet humanizem znatno pripomogel) čut lastne posebnosti in vroča želja po narodni in državni samostojnosti.

V Italiji je nastal revolucionarni patriotizem. V Florenci je na stopil Niccolo Machiavelli s svojim *Il Principe* (1535) proti tujcem, Nemcem, Špancem, Francozom, ki so ovladovali Italijo, ter jih imenoval barbare. V jedrnatih stavkih povdarja, da je vsakemu Italijanu vlada tujcev do dna duše osovražena in da mora postati Italija prosta. Zvršiti more pa to samo domači knez v obliki politične enote. Splošno veselje bo zavladalo, ko ne bo več Italija suženska, oropana in brez miru in reda. Take misli niso bile v Italiji v cinquecentu osamljene.

V Nemčiji so bili prvi početki domoljubja v kar najožji zvezi z reformacijo. Do tridesetletne vojne sicer ni bilo nič nemške zemlje pod tujo oblastjo ali polagoma je postala rimska cerkev nekaterim tuja in ti so občutili njeno vmešavanje kot neznošen jarem. Prvotno seveda ne cerkev kot tako, temveč le prelate, ki so jo zastopali in ki so prišli v Nemčijo kot razsodniki najprepornejših vprašanj in kot nadzorniki verskega življenja. In ti najvišji dostojanstveniki cerkve so bili Italijani. Tako je nastalo v Nemčiji sovraštvo do Rima, iz čuta lastnih posebnosti kot reakcija zavesti različnosti nasproti laškim zastopnikom papeža. Ulrik Hutten je prvi konstruiral to nasprotje za narodno. V svo-

jih knjigah je dejal, da so bili stari Rimljani pač vredni sebi podjarmiti svet, ali kljub temu so jih prepodili stari Germani iz svobodoljubnosti. Njihovi nasledniki so pa nevredni svojih prednikov. To je babji narod, brez poguma, ki ne razume niti vojne niti modrega sveta, niti velikega dela, ki ne pozna drugih ran od onih, ki jih zadajo zobje vlačuge. In taki ljudje naj vladajo Nemce. Značilno je, da vidi Hutten v narodnem edinstvu edino sredstvo proti tuji nadoblasti in vladi raznih lenuhov.

Novejši preiskovalci smatrajo sicer to le kot protest saksonstva proti strankarskemu podpiranju papežev v boju med laško — zahodno nemškim meščanstvom in srednjenemškim kmet-skim stanom v korist prvih. Na vsak način je pa prijazno stališče papeža Leona X. do kralja Franca I., ki je veljal za smrtnega sovražnika nemške države, močno odbilo simpatije v širših krogih in pripravilo odpad celih delov dežele od katoliške, odtujene jim cerkve. Tako so se poprijeli celo humanisti nemškega nacionalizma, čeprav v latinščini. Da bi pa lažje napadali Rim, so začeli proučevati lastno staro zgodovino in oni so zopet vzbudili spomin na Hermana Heruska in ga slavili kot narodnega junaka. Kljub temu pa so se zanimali za narodne čute le višji sloji, dočim je ostala masa hladna.

Skoraj v zadnjih urah srednjega veka naletimo še na ene vrste narodno gibanje, ki je bilo najsplošnejše in najpomembnejše. Mislimo na upor Čehov proti Nemcem, v zgodovini znan pod imenom husitskih vojen. Ime ima versko obliko za čisto narodno vsebino. Kdor Husit, ta Čeh in kdor Čeh ta Husit. Ali dejstvo, da se kaže narodno gibanje v verski obliki, dokazuje, da se nahajamo v prehodni dobi. V resnici je tudi husitsko gibanje ne samo prvo večje narodno gibanje, ampak je ostalo tudi za dolgo časa poslednje. Narodi so umirali. Samo v teološkem talarju so mogli še enkrat nastopiti. Potem je bil konec. Kar je ostalo, je bil teološki talar.

Neizprosni sovražnik še slabotni narodni samozavesti je pa nastal iz verskega razpora, ki ga še rodila reformacija. Razpad krščanstva v protestante in katolike je odvrnil narode od nadaljne gojitve prvih kali narodne zavesti in jih spravil na pota, kjer je verski interes udušil narodni čut. Sicer so skušali knezi, vladarji odstraniti ta vpliv, ki je razkrajal ne le narodno življenje, temveč tudi državno zavest in so skupno določili, da podanik nima pravice pripadati drugi veri, kakor jo ima knez sam. *Cuius regio, eius religio*. S tem so imeli saj v lastnih deželah mir. Toda za velike razmere, za celo državo to ni zadostovalo.

Da bi utrdili svojo vero v deželi, so protestanti kakor katoliki izvršili dejanja, ki bi jih danes imenovali veleizdajstvo, ki so pa popolnoma odgovarjala takratnemu naziranju, ker je pač verska solidarnost ovladovala narodno. Zato se ni nihče obotavljal v blagor vere poklicati sovražnika v deželo. Tako so klicali hugenotti na Francoskem Angleže in Holandce v deželo, nemški protestanti Švede in Dance, katoliški pa Špance. Kako močna vez je bila verska skupnost, kaže katoliška Nizozemska, ki je začela upor proti Špancem, ki se je pa odrekla narodni svobodi, kakor hitro so bili na vidiku vzprejemljivi pogoji in se raje združila s tujimi, ali isto verskimi Španci in se ločila od protestantske po krvi in jeziku najsorodnejše Nizozemske. Grupiranje sil je bilo v 30 letni vojni odvisno samo od verskega momenta.

Popolnoma pa le ni moglo izumreti čustvo plemenske in jezikove skupnosti. Privlačna sila narodne in jezikovne skupnosti je bila daljšo dobo preslaba. Da bi mogla za vedno pretrgati verska zavest patriotično zavest, bi morali biti narodi na manjši kulturni stopnji. V 17. stoletju pa je bilo duševno življenje narodov že preživahno in zakladnica skupnih elementov prebogata, da bi bil mogel biti trajno zapostavljen v korist transcendentalnih predstav. Končno je Bavarec le uvidel, da je bližji Franku kakor pa Špancu. Tako je nastala ideja domoljubnosti znova, čeprav le v nekaterih prosvitljenih glavah. Grimmelshausen govori o Nemčiji kot o svoji domovini in misli že o »nemškem narodu«. Je pa dovolj trezen, da vidi uresničenje tega ideala samo po končanem verskem boju in po nastanku močnejše državne organizacije. V vseh nemških mestih se naj imenujejo »predstojniki in očeti« nemškega naroda in sezida se naj mesto, ki bo večje in bogatejše od Jeruzalema za časa Salomona.

Toda prva država, ki se je oprostila hipnoze čisto verskega naziranja o zunanji politiki in se brezobzirno postavila na lastne noge, je bila Francija. Richelieu je vodil katoliško Francijo na strani protestantske Švedije in Severnih Nemcev v boj proti katoliški Avstriji, Španii in Bavarski.

*   *   *

Vojak po poklicu je uslužbil svoj meč največjemu ponudniku. Hrabrost je bila za visoko ceno vsakemu na prodaj.

Obseg te kupčije pa kaže najbolj lista poveljnikov v tridesetletni vojni.

V tridesetletni vojni je dosegla narodna mešanost soldateske svoj višek. Avstrijskim in bavarskim četam so poveljevali

Škoti, Irci, Talijani. Tilly in Boucquoi sta bila Belgijca, Piccolomini Italijan. Ferdinda III. so rešili, Wallensteina pa upropastili Škoti in Irci, Gordon, Butler, Leslie. Ironija usode je hotela, da je poveljeval pri Rheinfeldenu 1634 cesarsko vojsko Francoz (Mercy), Francoze pa Nemec (vojvoda Weimarski).

Pa tudi še pozneje, ko se je umaknil verski značaj vojaško-politično-državnemu, so vedno še, čeprav v manjši meri, odločevali tujezemski generali in ministri. Za časa Ludvika XIV. so poveljevali Avstrijcem Montecuculi in princ Evgen Savojski, Nizozemce Nemec Wirtz. Celó v francoski maršalski listi se nahajajo poleg slavnih francoskih imen kot Turenne, Conde, Vauban i. dr., trije Nemci Schomberg, von der Schulenburg in Rosen. Mazarin je bil Italian in v Avstriji je vodil protifrancosko diplomacijo Burgundec Lisola, ki bi ga danes prištevali Francozom. Pa tudi v 18. stoletju niso bili najodličnejši generali nobeni domačini, tako je vodil Francoze Moric Saški in Avstrijo je rešil Livlandec Lavdon. Ti generali so pač morali imeti čudno narodno zavest, da so reševali tuje države. Na dlani je, da so poznali ti ljudje k večjemu patriotizem posinovljencev, pa še ta je zelo dvomljiv, saj vemo da sta Melander in Schomberg nič manj ko šestkrat zaporedoma menjala države. Bila bi vabljiva naloga, dognati na podlagi njih spisov, sodb in izrekov njih pojmovanje domoljubja. Mi smo dosedaj žalibog brezuspešno iskali sledu domoljubja pri njih.

Najmanj so se pa ozirale na domovino velike glave. Zgodovina je vsepolna veleizdajstev princov, ki so vodili sovražnika proti lastni deželi. Klasični stari vek pripoveduje o Coriolanu. V 16. stoletju je pa uslužil Connétable Bourbonski, razsprt s svojim bratrancem Francem I., svoj meč sovražniku Karlu V. in je na čelu sovražne armade pregnal Francoze iz Italije. Najodličnejša bojovníka Francije koncem tridesetletne vojne Condé in Turenne sta stopila, ko sta se sprla z vodilnimi državniki, v špansko službo in oblegala francoske trdnjave. Condé se je devet let (1651—1659) bojeval proti Franciji in je zahteval kot pogoj miru, da dobi v fevd par grofij. Toda temu se je uprl Mazarin in je zahteval, da mora princ postati ali čisto Francoz ali pa čisto Španec. In ko mu je bilo vse odpuščeno je Condé kralju razlagal čisto mirno svoje vojne operacije proti Franciji. Tudi narod in plemstvo je vzprejelo skesanega veleizdajalca dobrohotno. Tri leta pozneje pa je že zopet vodil Condé Francoze proti Špancem. To jasno dokazuje, kako se je v 17. stoletju pojmovala domovina in to v Franciji, ki je v tem oziru prednjačila.

Evgen Savojski je bil Francoz in Ludovik XIV. ga je vedno smatral za svojega podanika, kar se vidi iz tega, da ga je l. 1685, ko se je boril proti Turkom, odpoklical zaeno z dvema drugima francoskima častnikoma. Sevêda takrat Evgen ni ubogal, ampak je ostal v avstrijski službi.

Ni bilo kneza, korporacije, ki bi se obotavljala braniti svoje pravice z najemniki. Vse pomembne države so imele v veliki meri tujce kot najemnike, ki se niso prav nič pomišljali, če je bilo planiti tudi na lastno domovino. Francoska armada je obsegala nemške, švicarske, škotske regimente. Avstrija enako. Pozneje so bili v Nemčiji knezi sami, ki so prodajali svoje armade proti visokim plačilom.

Jasno je, da ni bila tujezemska soldateska nobena varna opora miru in sreče domovine. Proti tujini je bila nezanesljiva, proti lastnim narodom pa sigurno sredstvo v rokah kneza. Iz prvega vzroka so nujno svarili previdni politiki, kot Machiavelli, pred njihovo uporabo, iz zadnjega vzroka je pa bila bistvena zahteva probujajočega se francoskega naroda pred revolucijo odprava tuje soldateske.

Prvo gibanje probujajočega se domovinskega čuta pa je bilo naperjeno proti tujcem, ki se jim je posrečilo doseči visoka dostojanstva. Tako na Francoskem proti Italijanom, Mazarinu in Conciniu, na Španskem za časa vlade Burboncev proti Francozom, princezinji Orsini (rojena Ana Marija de la Trémouille) na Angleškem, Ruskem in Danskem pa proti Nemcem: Struensee. Vsako teh gibanj je zapustilo cele knjižnice, ki vse še čakajo strokovnega obdelanja v razjasnitev našega vprašanja.

Patriotizem te vrste, ki je nastal kot reakcija proti naklonjenosti domačih knezov naproti tujim vsiljencem, je bil v prvi vrsti konkurenčna zavist. Mutatis mutandis podoben sedanjim agitacijam nemških, laških in francoskih dijakov proti svojim ruskim kolegom. Mišljenje italofobov v Franciji in francozofobov v Italiji je bilo isto. Ta vrsta sovraštva do tujcev je izhajala navadno le iz majhnih krogov interesentov. Intrige domačih velikih gospodov pa so mogle postati včasih nevarne celo obstoju vladarske hiše, kot je to pokazala revolucija francoskega plemstva v takozvani vojni Fronde (1651—1659) in Danska proti Struensee (1772). Modri kralji, kot Ludovik XIV. so se radi tega tudi skrbno varovali imeti v svojih službah večje število tujcev. Tako je tudi svetoval svojemu vnuku Filipu Anžovinskemu, ko je imel zasesti španski prestol, da naj ne vodi

seboj Francoze in da jih naj nikdar ne brani pred napadi domačinov. Ta svet morda ni bil posebno francoski, pa je izhajal iz globoke državniške modrosti. Včasih je pa nastal patriotizem kot reakcija proti tujim trgovcem, tako na Angleškem kot protest proti monopolu tam se naselivših Nizozemcev.

Pa tudi na umetniškem polju je kljub njeni občni kulturni skupnosti, vselej izbruhnil boj, če so spremljali tujo umetnost tudi tuji umetniki. Znan je slab sprejem, ki ga je doživel Lorenzo Bernini od strani svojih francoskih kolegov in ki je moral po par mesecih oditi kljub povabilu Ludovika XIV., kajti francoski umetniki, njim na čelu veliki Lebrun so mu delali težkoče po vseh pravilih umetnosti.

Še bogatejše vzglede patriotične nestrpnosti pa kaže glasba, pred vsem gledadišče. Prvi nastop laške opere (1752) v Parizu je rodil tak vihar, da so morali l. 1754. s silo odstraniti laške konkurente iz Francije. Tudi besen boj Berlinčanov l. 1820 proti generalnemu ravnatelju glasbe Gasparo Spontini je izhajal iz istih motivov. Isti izvor ima opozicija nemških glasbenikov proti komponistu Rolanda Leoncavallu in gibanje pariških baletk proti naseljenim v Franciji laškimi koleginjam.

* * *

V Franciji se je začel razvijati pojem domovine po končanih verskih bojih po kriteriju, ki je še danes v mnogih deželah za določitev pojma edino merodajen namreč po jeziku. Ko je sprejel Henrik IV. l. 1601. poslance novopridobljenih pokrajin La Bresse in Pays de Ser's, je odločno in jasno zahteval za francosko monarchijo vse one dežele, kjer vlada francoski jezik, kar je bil čisto umesten predlog za trajen sporazum na podlagi jezikovne razdelitve.

Nikdar se ni na Francoskem tako malo govorilo o domovini in narodu, kot za časa Ludovika XIV. Filozofi te dobe niso se ni dotaknili domovinskega čustva. Ali to še ni dokaz, da bi takrat vladalo brezdomovinstvo. Takrat niso govoriti o domovini, temveč so delovali za njo. Zato pa tudi ni nobena druga doba Francoze tako zelo spojila, kot ravno stoletje Ludovika XIV. Ustvarila je narodni ponos in prvič v zgodovini tudi narodno požrtvovalnost. L. 1709 si je pritrgaval francoski narod pri jedi in plemstvo je darovalo svoje srebrno namizno orodje, da so bile državne zakladnice zopet polne.

Zaklad spominov na zlato dobo je položil temelje skupnega čustvovanja, ki so ga podedovali pozni rodovi. Sicer se omeji v tej dobi pojem domoljuba samo na dinastijo, toda narod vidi v kralju svoje središče. Zato izhaja takrat vse od pojma kralj. Mesto o sodržavljanih so govorili o »podanikih našega kralja«. Naravne skupne zveze z ostalimi člani naroda so bile mogoče le po ovinku potom skupnega razmerja do glave države.

Toda monarhija je bila po šegah in običajih narodna. Tuje princezinje, ki so se poročile v Francijo, so morale postati Francozinje. Do Richelieua so mogle kraljice ostati še Italijanke, po njem pa ne več. Od Ludovika XIV. naprej so se zavedali francoski kralji, da ne smejo zgubiti notranje zveze z narodom in tako je zrasla država in narod v eno telo, ki je silno ojačilo pozicijo Francije v Evropi, V Avstriji so bili prebivalci, na Francoskem je pa bil narod.

Ta razvoj se seveda ni vršil brez presledkov, da, niti ne brez zopetne bolezní verskih bojev. Po preklicu nantskega edikta je zapustilo 400.000 Francozov svojo domovino in v veliki večini so stopili v armade sovražnikov Ludovika XIV. in se tam z vso silo bojevali proti Franciji, da celo na strani tujih katolikov. V bitki pri Neerwinden 1693 bi se tem izseljenim Francozom pod poveljstvom markiza de Ruvigny skoraj posrečilo preprečiti zmago luksemburškega vojvode. Da pomeni njih ravnanje smrt domovinske solidarnosti, so komaj čutili. Voltaire pravi, da so se borili proti domovini a jih opravičuje, ker so jih jezuiti k temu prisili.

Na Nemškem je nastala sredi 18. stoletja nova vrsta patriotizma in sicer na Pruskem. Bila je ta zavest državne skupnosti brez vsake narodne podlage. Kljub vsem poizkusom ni prusovstvo nobena plemenska enotnost. Veliko preje so pripomogla verska naziranja k njegovemu nastanku. Pruska država si je prisvojila z istim veseljem poljske kot nemške podanike, da so le bili podaniki, Friderik II. ni čisto gotovo imel nič nemškega na sebi. Mišljenje, družba, literarno delovanje vse je bilo tuje, francosko. Ali vsi sloji, ki so še nekoliko nemški čutili, so mu vriskali, ker je bil edini Nemec, ki je zmagoval in si pridobil ugled v tujini. Pri tem se ni nihče spodtikal nad tem, da se je bojeval z Avstrijo, ki je bila pretežno nemška država in da mu je nemška država sama napovedala vojno. Največja posledica Friderikovih zmag v sedemletni vojni je bila torej nastanek patriotizma na Pruskem.

* * *

Že za časa Ludovika XIV. so se pa začenjale razvijati prve kali čisto novege ideala domovine. Učeni škof Fénélon, učitelj prestolonaslednika je prvi z največjim povdarkom ločil pojma : kralj in domovina. In odpad konetabla Burbonskega je obsojal kar najostrejše. Bila je to ostra odpoved na pravo brezdomovinstva, kot si so ga lastili veliki gospodi in jasno prodiranje običajnega mnenja o enakovrednosti kralja in naroda.

Na Angleškem je dobil narodni patriotizem takoj pri svojem nastanku tudi ustavni značaj. Anglež je ljubil svojo domovino, ker je bila prosta, ker je pustila svojim državljanom prostost. Parlamentarni konstitucionalizem odseva iz manifestacij narodne zavesti v prvem stoletju po renesančni periodi. V pesmih se je opeval patriotizem tako, kot se je spodobilo za narod, ki je imel že pod ministerstvom Shaftesbury (1679) na podlagi Habeas Corpus Aktov osebno svobodo vsakega posameznika svečano zajamčeno. Isto se more opaziti tudi pri najpomembnejših državnikih, izmed katerih eden tudi že rabi besedo patriotizem. Lord John Bolingbroke je napisal l. 1735 svoje »Letters on the Spirit of Patriotism«. Tu definuje dolžnosti »patriot King«, patriotskega kralja, čisto nov termin, ki drzno spaja dva dosedaj čisto ločena pojma. Kaj je v resnici patriotski kralj, se vpraša Bolingbroke. Človek je, ki hoče celo življenje služiti obrambi dobrega. Kralj naj bo bič vsega slabega in »Guardian of the public liberties« (oče javne svobode)«. Še značilnejše so besede, ki jih govori Bolingbroke o dolžnostih političnih strank. Pravi : Stranka torijev ima dolžnost obstoječe braniti, stranka whigov to napadati. Obstoji torej patriotska dolžnost — oponirati. Tu vidimo prvič v zgodovini domovinskega pojma jasen vpogled v socialno in politično odvisnost. Domovina je sicer samo ena : old England. Ali služi se lahko domovini na več načinov, o katerih odloča temperament in naziranje. Domoljubje niti neizključuje niti takih sredstev in potov, ki si nasprotujejo. Logičen zaključek Bolingbroke-ovih naziranj pa se glasi. da edini temelj patriotizma je v gibanju čiste in dobre volje državljanov. Patriot je oni, ki hoče blagor domovine, gotovo moder stavek, do katerega se pa ni mogla povzpeti ne doba reformacije in ne doba absolutizma, ki je mogel nastati samo na podlagi mirnih debat ugledne parlamentarne vlade.

V začetku 18. stoletja je s tem preživelo državno določeno in dogmatično domoljubje veliko notranjo politično metamorfozo. Njeno izhodišče so tvorila zgodovinsko-filozofična razmotrivanja in se je stopnjevala tekom ustavnih bojov tako, da se je končno

vsak narod razdelil v dva dela. Prvo njeno dejanje je bilo seveda tevretično premotreno, tvorno, zakaj gradilo je domovino.

Francoska revolucija je odstranila zunanje razlike stanov. Ustvarila je s tem pravno in politično enak narod, eno domovino, kjer so imeli vsi enake pravice in od katerih je tako mogla pričakovati iste ljubezni. Neprecenljivo veliko je pridobila iz tega načela domovinska misel.

Francoska revolucija je dala pečat francoskemu narodu. Politično s tem, da je nadomestila izraz predmet, subjekt z državljanom. Upravno politično, da je odpravila province s privilegiji in postavila na njih mesto departemente z centralno vlado v Parizu. Gospodarsko politično z odpravo colnine in privilegijev in z ustanovitvijo velikega enotnega colninskega ozemlja.

Predrevolucijski pojem narodnosti in s tem patriotizma je imel na Francoskem še vedno provincionalno potezo, ki smo jo spoznali kot karakteristikon srednjeveškega mestnega potriotizma. Tako dokazuje celo Voltaire, koliko večjo moč ima lokalni patriotizem od patriotizma samega. Tudi danes je domoljubje Črnogorcev gotovo enotnejše in intezivnejše kot pri povprečnem Rusu.

Pred l. 1789 je obstojal še bretonski, overnski in dofenski narod. Po l. 1789 je bil samo en narod-francoski. Geslo ustave je bilo: La nation, la loi, le Roi. Narod, zakon, kralj. Francija je postala eno in nedeljiva. Z novo vstalo antiko se je tudi vzbudil smisel za antično veličino države in domovinsko ljubezen. Beseda patriot postane vsem pesnikom, publicistom, filozofom najljubša.

V tem pa postane beseda patriot kmalu sinonimna z svobodomiselnem. Narod je bila skupnost vseh svobodomiselncev, patrie dežela, v kateri so prebivali. In tako se je že 1766 pritoževal Ludovik XV., da hočejo ločiti »narod« od monarcha. Beseda je bila mnogo rabljena ali vedno le v smislu: prijatelj reforme. Pristaši obstoječega so se branili nazivu patriot, ali njeni nasprotniki so nosili z ponosom to ime in so jih tudi splošno tako imenovali. Beseda in njen pomen pa se je razširila tudi na druge dežele. Nizozemski republikanci so napisali na svoje prapore: pro patria et libertate in se tudi imenovali patrioti. Na Ruskem je poslal car Aleksander I. vsakega častnika, o katerem so govorili, da je patriot takoj na Kavkaz. Radikalec in patriot sta bila dva izraza za isto misel.

V drugi polovici revolucijske dobe pa je obvladal patriot politično situacijo in postal s tem privrženec obstoječega. V groz-

nih časih revolucije je tedaj morala dobiti beseda patriot tudi grozen pomen. In kot pričajo takratne pesmi ga je tudi imela.

Kdor je hotel uničiti ustavo, ali da je bil le sumljiv, ta je bil sovražnik domovine in patriot se je moral njegove smrti le veseliti.

Domoljubje francoskih republikancev pa je imelo poleg notranje politične tudi materialistično podlago. Kmeti, ki so v največjem številu vstopili v armado, so se bili z največjo srditostjo. Národna skupščina je namreč konfiscirala posestva cerkve in emigrantov in ta so kupili po večini kmetje za smešno nizke cene.³ Tako se je imelo zahvaliti stotisoč kmetov republiki za svoje imetje. Zmaga zaveznikov pa bi jih mogla pripraviti ob ves dobiček. Zmaga »domovine« je pomenila torej kmetom ohranitev pridobljenega, poraz pa gospodarski polom. Odtod ta brezprimeren patriotizem kmetov. Allons, enfants de la Patrie!

Francoska revolucija pa ni samo rodila moderni francoski domovinski ideal, ampak ga je obenem razširila, da je zgubil polagoma svoje narodnostno središče in ga raznarodila. Ker je obstojalo jedro patriotizma ne v narodnem, temveč v pravno upravnem smislu in je bilo nekak svetovni nazor, zato je zgubil čisto svojo narodno omejitev. Sadržavljan je bil enakomisleči ne enako govoreči poedinec. Tako je imenoval konvent kot slovite demokrate znane tujezemce za častne francoske državljane. Kakor je bila včasih vera edina vez, tako je bil patriotizem v nevarnosti, da postane politično prepričanje. Patrioti vseh narodov so praznovali pobratimske veselice. In dolgo časa so delali tujci tudi francosko revolucijo Holbach, Grimm, Buonarotti in drugi, dokler se ni vzbudil avtohtoni nacionalizem vsled narodne vojne proti zaveznikom in jih uničil.

Da je moral tak strankarski patriotizem naleteti v drugih slojih istega naroda na najhujši odpor, je jasno. Patriotizem emigrantov se je ločil od patriotizma »patriotov« kot noč in dan.

Emigranti so smatrali one, ki so obsodili kralja in plemiče na smrt, ki so spremenili vse zakone dežele, za sovražnike, in prijatelj jim je bil oni, ki jim je pomagal vzpostaviti v Franciji stari položaj. Zato so desetletja ščuvali proti domovini in podvzeli vse, kar le more storiti izdajalec domovine. Francija s trikoloro jim ni bila več domovina. Kot pri sansculottih, tako je tudi pri njih vez krvi in jezika manj veljala kakor pa politično prepričanje. In ta razpor patriotizma na Francoskem še danes ni povsem premagan. Patriotično nasprotje emigrantov in republikancev se da utisniti v formulo: patriotično velja vsem tem

možem (liberalcem), odpraviti zastarale uredbe in zlo, dočim razumevajo njih nasprotniki pod patriotizmom: upevljavo reda, cerkve, pokorščine i. t. d. Pri tem je pa treba premisliti, da so vrednotne sodbe v politiki sicer uspešna bojna sredstva, da pa odrečejo kot pripomočki definicije historičnih razdvojnih tendenc ali celo svetovnih naziranj. Eni so mislili, da je z zopetnim vladanjem Burboncev rešena domovina, drugi so pa zdihovali, da je Francija izgubljena, ko je padel Napoleon . . . Eni so videli domovino le v ancjem régime, drugi v cesarizmu. Bilo je trudapolno dopovedati, da je domovina več ko določna vladarska oblika.

Omeniti moramo napoleonizem, ki je patriotizem speljal na čisto drugo pot.

Zahodna in srednje evropska celina je imela za Napoleonovih časov čisto poseben značaj. V Napoleonovi armadi so služili z enakim navdušenjem francoski, nemški, laški, holandski, poljski častniki, ki so preje služili lastnim knezom. Videlo se je kot da bi izginil patriotizem posameznega naroda in se umaknil indiferentizmu. V resnici je pa slonelo navdušenje na drugih motivih.

1. Gloria, slava, ki je spremljevala zastave Napoleona, je privabila romantike in vse polno ljudi, ki ljubijo dogodke. Poleg tega je pa še delovalo atavistično čustvo iz dobe najemnikov.

2. Interes. Hitra in sijajna kariera, ki jo je dala Napoleonova armada, saj je nosil vsak vojak v nahrbniku maršalsko palico, ta je vstvarila v armadi tako mero upanja in zavesti skupnosti, kot je ni poznala nobena armada prej.

3. Socialna osvobodilna vloga Napoleona z zelo močnim demokratičnim značajem, kar je združilo vse domokrate, neglede na narodnost. Tako so bili že vnaprej vsi »patrioti« za Napoleona.

Na ta način je nastala na razvalinah stare domovine nova, l' Empire Napoléonien, Napoleonovo cesarstvo, ki je ustvarilo mesto starega patriotizma novi »patriotisme de la patrie napoléonienne« in to tudi pri sosednih narodnih. Napoleon sam je negoval to mišljenje s tem, da je ostanke starega naziranja prizaneglijo spojil v svoj sistem. Bil je cesar Francije, a zaeno kralj Italije, protektor Renske zveze in je obljubil Poljakom kraljestvo. Pri Francozih je pa zavladal razširjen patriotizem na pretežno napoleonski podlagi. In zanimivo je, da se je beseda la France vednobolj umikala izrazu l' Empire.

Tako je nastala v kratki dobi napoleonove vlade kontinentalna misel, evropski patriotizem z izključeno Anglijo in Rusijo in pa-

triotično mišljenje inteligence v l. 1804—1814 je bilo precej enotno.

Ni čudno, da so v takih okoliščinah zelo narodno zavedni Francozi godrnjali čez ta napoleonski patriotizem in Napoleonu često očitali laško pokoljenje in prizanesljivost proti Nemčiji.

Med tem pa so vztrajale nekatere dežele v uporih proti cesarstvu. Analiza motivov pa pokaže, da jih niso vodila v boj proti Napoleonu patriotična čustva, kakor bi jih danes predpostavljali, temveč druge reči.

1. Špansko. Tu so, kot je znano, odklanjali Napoleona najodločnejši.

Je sicer resnica, da so bili glavni elementi upora, sovražstvo do tujcev in pa želja po narodni samostojnosti, a vzroki so ležali v notranje političnih razmerah. Večina inteligence v mestih je bila za Napoleona, masa naroda je pa sovražila cesarstvo, kot smrtnega sovražnika cerkve, ker niso bili zmožni pojmiti blagodejnih plivov v Francii dovršenega državnega preobrata.

2. Prusko. Kar je vplivalo za boj proti Napoleonu, je bilo le v najmanjši meri v zvezi s patriotizmom. Na Renu so bili vsi francoskega mišljenja, mesta so iz prostih nagibov postavljala cesarju spomenike. Nič se ni ganilo proti Napoleonu. Izjeme, kot trgovec Palm v Nürnbergu so popolnoma osamljene. Celo na Saksonskem so bili učitelji in šolska mladina za Napoleona. To se je spremenilo, ko je bil Napoleon premagan; tedaj je ustvaril uspeh, ta najsilnejši učitelj patriotizma, nemško zavest. Pa še v osvobodilnih vojnah so se častniki Renske zveze tako malo zavedali, da so z največjim ponosom nosili francoske rede.

Navdušenje, ki je gonilo Pruse l. 1813 v boj, je bilo pretežno prusko. Pomisliti moramo, da je bila zgodovina Pruske v ravno preteklem 18. stoletju slavna, da so bili sedaj Prusi poraženi od Francozov, ki so bili nekdanj premagani pri Rossbachu. Tu je stala država proti državi, tradicija proti tradiciji, slava proti slavi. Na Pruskem se je uprl Napoleonu pruski državni patriotizem. Pa tudi še pozneje je ostalo isto. V pruski narodni pesni iz l. 1830 se pravi: »Jaz sem Prus, poznate moje barve?« — Barve pa so državni simbol. Značilno, da je to edina vez, na katero se je mogel sklicevati pruski rodoljub. Vsled različnosti ver, narodov, plemen, običajev je bil na Pruskem samo državni patriotizem mogoč.

3. Tirolci. Upor Tirolcev je tipičen zgled skrajnega lokalnega patriotizma. Z levjim pogumom so se borili proti združenju

z Bavarsko. In vendar so si bili z Bavarci po enakem govoru, veri in šegah, najbolj sorodni, veliko bolj kot z Nižjeavstrijci ali Čehi, s katerimi so hoteli ostati v eni državi.

Hud udarec domovinske misli je bil Dunajski kongres. Italija, Norveško, Poljsko, Flandrija, Walonija in deloma Nemčija so bile žrtve interesov dinastij.

Domoljubje je zadobilo pri narodih, ki so obupavali na narodno ujedinjenje, popolnoma literarno obliko. Patrioti so skrbeli samo za ohranitev jezika in duševne skupnosti naroda. Goethejevo ravnanje v svoji narodno burni dobi je tipično.

* * *

Demokratizacija moderne države je povzročila večjo intenzivnost patriotske misli. Z podelitvijo volilnih pravic, z vpeljavo kolikor toliko splošne vojaške obveznosti državljanov se je moralo tudi spremeniti stališče države in vladarja do ljudi. Državi je pa nastala v državljanih nevarnost. Kaj pa, če ne bi državljan razumel domoljubne namene države in bi bil napram usodi države brezbrizen? Državljan ni imel nobenega pojma o bistvu države. Zato je bila prva naloga demokratične države, da zrase v ljudeh ideologija, ki podpira državna prizadevanja. Patriotizem je moral prodreti v zadnjo kočo. Stvoriti ga pa imajo šole, cerkve, armada, direktno in indirektno vladno časopisje. Glavno je pa moral delovati pouk v zgodovini, ki mora razjasniti otroški duši slavo in krasoto lastne dežele.

* * *

Vera, da ima posameznik pravico na srečo in da imajo narodi pravo na dobrobit, je postala splošna in dobila tisoč formulacij. Laški patriot Pisacane predpostavlja pojmu domovina pojem svobode. Kjer se ne more masa udeleževati, tam tudi ni domovine. Privilegirani razredi in dinastija je s pojmom domovine nezdružljiva. Zato so mu bile besede domovina in socializem eno. Obenem pa misli porabiti eno sredstvo za uresničenje drugega. Njegova teorija o osvoboditvi je bila ta. Samo socialistična agitacija med masami kmetov, jih privedi kot patriote na plan in v njih srcih vžgati željo po osvoboditvi, s katero bo prišla obenem njihova skupna gmotna osvoboditev, more poglobiti patriotizem.

* * *

V splošnem je pa ostal patriotizem v 48letih miselno v tiru narodne neodvisnosti na zunaj. Tako je nastal po dunajskem kongresu nacionalitetni princip.

Nacionalitetni princip je razširjen princip človeških pravic. Razlikuje se le v tem, da se pravice ozirajo samo na osebnost in njih abstraktno pravno sfero, nacionalitetni princip pa se ozira na narodne količine, da daloči njih prava. Nacionalitetni princip daje vsaki narodnosti polno pravico samovlade in je v tem v bližnji sorodnosti z Kantovo etiko. Ta princip vodi k popolni harmoniji in ker hoče odpraviti vse možnosti nasprotja — k večnemu miru. Kratko bi mogli definirati princip takole: Je to princip altruističnega nacionalizma ali pa princip nacionalističnega altruizma. Hotenje k domovini. Slavni Mancini je l. 1851 v svojem govoru, s katerim je branil nacionalitetni princip, razdelil narodnost v te »ustavne elemente«: geografični ali dežela, etnografični ali plemo, racionalni ali jezik, religiozni ali vera, tradicionalni ali šege in običaji, pravni ali socialni zakoni in uredbe. Vsi ti elementi so pa podrejeni moralnemu, ki korenini v zavesti skupnosti, v nacionalizmu in brez katerega so vsi elementi negotovi. Ta način mišljenja pa izključuje državo kot historičen temelj narodnosti. To je zelo revolucijsko stališče, zasnovano na etični misli o upravičenosti človeške volje. Ali kako naj bo princip praktično izvršljiv? Vse narodnostno pravo naj obstoji le v tem, uporabljati princip narodnosti. Kje je pa racionalna meja tega principa za vsak posamezen narod? Sosedni narod. Kakšne pa so garancije, ki odgovarjajo pravičnosti in obenem ščitijo princip? Spoštovanje pred narodom in narodna neodvisnost. In kaj končni namen? Humanitas narodov. Enaka mnenja zasledimo tudi v Nemčiji. Ernst Moritz Arndt opominja z veliko emfazo, da naj nikdar ne skušajo Nemci podjarmiti tuje narode, da se pa najtudi ne odrečejo niti eni vasi.

Nacionalitetni princip torej ni slonel samo na jezikovni skupnosti. Njegovi zastopniki so bili prepričani, da rodi jezikovna enotnost vedno tudi plemensko skupnost. Arndt 1813 vidi domovino Nemca poleg nepojmljivih kriterijev tam, kjer so ljubezni vroča srca, povsod tam, kjer se čuje nemška govorica. Torej tudi Avstrija in Švica. Tudi pri Fichteju je jezik bistven narodotvoren element. Alfieri pa analizuje domovino navadno kot skupnost klime, običajev in jezika.

Nacionalitetno načelo smatra domovino za deželo. Tako je postalo vodilni motiv vseh malih, tlačanih narodov, postalo je orožje narodov in ogroževalo vse države. Vsi narodi se sklicujejo nanj, dokler so slabi, pozabljajo ga pa, ko so močni.

Vsa literatura Italije od l. 1815—1860 je bila polna odrekanja od vsake osvojitelne politike, oprostitev iz tujega jarm a se je vr-

šila v imenu istega principa, v katerem so govorili, da ne bodo nikdar osvajali tuje zemlje. Italijani imajo samo eno težnjo osvoboditi se. Zato so prijateji Nemcev in jim ponujajo roko. Bratstvo je bil osnovni ton na nacionalitetnem principu sloneče literature.

Tako pojmovanje je seveda močno zbliževalo bratstvo narodov. In resnično so se demokrati bratili v Rimu danes z Rusi, jutri pa s Prusi.

Nacionalitetni princip je pa postal podlaga mnogim teoretskim zgradbam in je določeval odličnim možem njih politično ravnanje. V nekaterih krogih polskih, laških, francoskih in angleških demokratov je nastala šega, da so se vedno bojevali tam, kjer se je boril kateri narod za svoj obstoj. Vendar se pa proti lastni domovini redno niso udeleževali bojev.

Metoda nacionalitetnega principa je slonela na plebiscitu; na direktnem poprašanju naroda. Iz tega sledi, da ni nacionaletni princip gledal ne na enotnost plemena, jezika in zgodovine, ampak edino le na spremenljivo voljo naroda, kamor hoče pripadati. Narodno skupnost določi narod sam na podlagi čustvovanja. Narodnost postane tako akt volje. Tako bi bilo v smislu nacionalitetnega principa, da bi pripadla nemška Alzacija Franciji, če bi se za to izrekla.

Bistvo države je povzročilo, da se je vedno prelomil nacionalitetni princip. Tako je dobila ravno pod Napoleonom III., ki je bil sicer odkritosrčen pristaš nacionalitetnega principa, želja, da bi se Francija razširila do Rena novo veljavo. Največji nasprotnik tega principa je pa bil Thiers, ki je z vso oostrostjo nastopil proti njemu in vehementno napadal politiko, ki je ujedinila Italijo in pustila miren razvoj vseh tendenc, ki so vodile k zjedinenji Nemčiji, ker Francija rabi slabih a ne močnih sosedov. Sedaj mora vladati za Francijo samo ena teorija, ona o evropskem ravnotežju.

Osvojitev Schleswig-Holsteinska je pa najznačilnejše za pomen, ki ga je imel nacionalitetni princip v vseh konfliktih Evrope v prejšnjem stoletju. L. 1864 so šli Nemci v boj, da osvobode svoje brate iz danskega jarma, ali ko so premagali Dance so si vzeli tudi čisto dansko ozemlje, tako je obstajala pred l. 1864. neodrešena Nemčija na Danskem in po l. 1864. neodrešeno Dansko na Nemškem. V začetku se je zmagovalec sicer še držal teoretično tega principa, kot kaže Praški mir iz l. 1866, ali kmalu po tem je Prusko pozabilo na lepe teorije in po aneksiji Alzacije in Lotarinške je že vobče veljalo, da sicer hoče ostati Nemčija

narodnostno enotna država, da pa tudi ne more radi vsake francoske, danske ali polske vasi spreminjati mejo. V teh besedah je obsežen triumf državne domovine proti narodnostni. Dogodki l. 1870—71 pomenijo za Nemčijo konec nacionalitetnega principa, l. 1879. so pa zgubili prebivalci Slesvig-Holsteinskega tudi pravico odločati o svoji državni pripadnosti. Zanimivo za državno psihologijo je, da se je ta odločba utemeljevala na podlagi historične integritete labjskih vojvodinj.

Poleg zgodovinskih mej za praktično omejitvev domovine so se omenjale tudi geografične meje. Ta oblika določevanja ima nedvomne sledove vojaških ozirov in pa splošne državne potrebe, se razširjati. Kot se čuti kmet najvarnejši v svoji hiši s močnimi stenami, tako rabi tudi narod svoje močne stene, ki ga ločijo od drugih, naj si bodo te umetne, kot kitajski zid ali pa naravne, kar je vsekako boljše. Zato je dolžnost vsakega naroda priboriti si take meje. Francijo ločijo od Španije Pireneji, od Italije Alpe, od Anglije morje, od Nemčije jo mora ločiti Ren. In tej teoriji slede še danes številni Francozi. Celo na Nemškem je dobila geografična domovinska narodnost svoje pristaše. Od Mozle pa do Nemela, od Adiže pa do Belta mora segati nemška meja. In Vse-nemci hočejo imeti Ren za mejo, seveda le na Nizozemskem. Italijanski nacionalisti hočejo danes tudi geografično mejo. Turinska sekcija Lege nazionale je dala tiskati l. 1909 reklamne razglednice, kjer sega laška meja do Brennerja in obsega obsežna nemška ozemlja.

Karakteristično za vse te naravne meje je pa to, da se nikdar ne ozirajo na narodnostna dejstva, da lastni narod kdaj pri tem ne trpi. Geografična teorija naroda se pa tudi ne ujema z zgodovinsko realnostjo. Alpe so bile na obeh pobočjih keltske (Gallia Cisalpina in Transalpina), na obeh straneh težko prehodnih Pirenejev prebivajo Baski. Še manj kot gorovja so pa delile reke narode. Pad je na obeh straneh laški, Visla teče samo po slovanskem ozemlju, Donava teče čez dežele mnogih narodov a ni nikdar jezikovna meja, Ren je nemški, na Holandskem Holanski. A tudi morske ožine ne ločijo narodov. Skandinavci prebivajo na obeh bregovih Sunda in Kategata. Meje rek imajo le smisel in narodnostno upravičenost pri naselitvi čisto novih ozemelj. Naravne meje so torej, če izuzamemo nenormalne razmere v neločljivem nasprotju z nacionalitetnim principom. Prvi princip je državni, drugi narodni.

Moderna država je nastala, če abstrahiramo Italijo, vedno brez izražene volje prebivalcev, včasih pa tudi proti volji. Obstoje

skupine, ki ne tvorijo nobenih političnih celot, pa so vendar e-note, historične realnosti. Tako Poljaki, tako jugoslovanski narodi. Vsak narod, tudi narodno ujedinjen pa stremlji po priklopljenju drugih. Nagon politične ekspanzivnosti je v vsakem narodu; nihče še ni zasledil naroda, ki se ne bi hotel razširiti čez svoje naravne meje. Tako nastane iredentizem, tako jezikovni boji. Če je tuji del dovolj močan, postane nevaren državnemu obstoju, če je pa neznatn, potem je tlačn od države, in pot vodi k asimilaciji manjšine z večino. Teorija nacionalitetnega principa, ki živi v nekaterih narodih, je znak njihove slabosti. Samo tlačeni narodi morejo obljubiti, da se bodo vzdržali vsakega pritiska na druge narode. Kakor hitro se pa oproste, tedaj te teorije odslove in zajedno s sponami zgube svojo narodnostno etiko. Tako so obljubovali Francozi velike revolucije, da gredo v boj proti »tiranom« in da osvobode vse narode, podjarmili pa so pol Evrope, Hamburg in Rim sta postala glavni mesti francoskih departmajev.

* * *

Patriotizem ni prirojena lastnost, temveč je vzgojena,*) pridobljena. Poleg njegovih različnosti, so pa tudi cilji in metode različne. Milijoni in milijoni ljudij morajo izbirati med vrstami patriotizma, ki se medsebojno izključujejo, če ne celo uničujejo.

Narodni patriotizem je želja iz solidarnosti zvezanih ljudij, državo, ki jo tvorijo, ojačiti in razširiti, oziroma si vstvariti novo državo ali vstopiti v drugo že obstoječo državo.

Etična manjvrednost prisiljene domovine se razume sama po sebi. Patriotizem, ki ga država izsili z orožjem, je brez vrednosti. Prisiljeni bodo čutili državo kakor ječo.

Kadarkoli pridejo ljudje v položaj, kjer se pojma država in narod ne krijeta, vselej povzroči domovinska misel notranji boj. Če živi v tuji državi le del neodvisnega naroda, nastane v prsih moža boj med državnim patriotizmom in pa med sugestivnim plemenskim patriotizmom. Velja, da si zapomnimo: oba sta vzgojena. Enega vzgaja šola, drugega hiša, dom. Boj med šolo in hišo vlada zategadelj povsod, kjer prebivalstvo pogreša soglasja pojmov: narodno čustvo in državna dolžnost.

Kakor hitro se država, okrepi, lahko zapazimo, da se opira povsod le na močen narod, in država se vdaja vplivom tega na-

---

*) To velja le do gotove mere; zakaj jasno je, da bi ne bilo mogoče vzgojiti niti patriotizma, ko bi ne bilo v človeški naravi zato danih nagonov. Sploh vse sposobnosti človeške, ne le socialne, se dajo vzgojiti, stopnjevati le, ako so te sposobnosti dane v individualni naturi. Opomba uredništva.

roda, v spoznanju, kako izdatno more narod podpirati državo. Tudi narod spozna kmalu v državi zaveznika in tako se spoji narod in država v eno telo: v narodno državo. Kjer je številna razlika med državo ovladujočimi državljani prevelika, tam si navzame država narodni značaj prvih in potem zahteva od vseh državljanov narodnostni patriotizem. Vsak prebivalec Francije mora čutiti francosko vsak nemški državljani in naj bo tudi Poljak, je prisiljen čutiti nemško. Poleg tega se mora država posluževati iz tehničnih razlogov enega jezika. In tako sili vse ljudi, da se poslužujejo samo istega jezika. Tako se začne asimilacija. Tuji, ali manjštevinski element mora sedaj prenasati najhujše udarce vlade. Teoretično je tlačenje upliv demokracije. Tu velja namreč načelo, da sta država in narod eno, ali z drugimi besedami: večina odloča in manjšina se mora večini pokoriti. Ta večina sklepa zakone, ki ubijajo narod v manjšinski. Tako je Francija pofrancozila Italijane okoli Nice, Italija poitalijančila Francoze v dolini Valdotain in Nemčija germanizuje na vse kriptje Dance, Poljake in Alzacijo.

Kjer pa prebivajo razni, a jednakomočni narodi, tam skuša država ustvariti državni narod brez ozira na razne narodnosti. To najdemo v Avstriji. Dokler nenemški narodi še niso bili dovolj razviti, takrat se je pač moglo še govoriti, da imajo Nemci pravico vladati v Avstriji. Danes pa so tega mnenja samo še Vsenemci. Nenemški narodi so se razvili, predvsem so se pa politično zbudili in sedaj zahtevajo svoje mesto v vladi. Tako se že davno vrši proces, ki kaže, da se bliža nemško gospodstvo v Avstriji svojemu koncu. Zato pa tudi obstoji vsa notranja politika Avstrije v samem kolebanju med obupanimi narodi. K obvladanju narodov vodi samo ena pot. Vzgojiti v njih čisto državni patriotizem brez ozira na plemensko in jezikovno misel. Zato se mora nastopiti v Avstriji proti vsakemu iredentizmu, nemškemu kot laškemu ali ktereikoli drugemu.

Če je izgubil kak narod vsled nesrečne vojne ljudi, ki sicer jezikovno in antropologično ne pripadajo k njemu, tedaj zahteva vrnitev njih na podlagi skupne zgodovine in načela demokracije ali narodno volje. Narodnost je potem nepretrgan plebiscit. In v resnici so po letu 1870. skušali francoski učenjaki na ta način teoretično utemeljiti vrnitev Alzacije in Lotarinške, ki je sicer jezikovno in plemensko po večini nemška, a se čuti kot del Francije.

Narodni patriotizem nesamostojnih, brezdomovnih narodov hodi včasih čudna pota. V Avstriji je precejšnjen del Srbohrva-

tov, ki so ne samo za priklopitev Bosne in Hercegovine, temveč tudi neodvisne Srbije,*) in to iz čisto domoljubnega stališča. Primera sil Srbije in Avstrije kaže, da podleže v vojni Srbija, torej ne more ona osvoboditi svojih rojakov. Avstrijskih Srbov je več, ko neodvisnih. Ti naj zgube začasno svojo svobodo, potem bo pa jugoslovansko pleme v Avstriji tako močno, da bo imelo Jugoslovanstvo v Avstriji vpliv. In tako bo mogoče, da postane autonomno srbohrvaško kraljestvo zvezano po personalni uniji z Avstrijo in Ogrskem. Potem je pa končna neodvisnost samo še vprašanje časa.

V novejši dobi se je polje patriotizma zelo razširilo. Boji mest, boji celih dežel med seboj so danes nemogoči. Danes se smatra za izključeno, da bi se borili Nemci proti Nemcem, Italijani proti Italijanom, razven če bi bili to socialni boji.

Na drugi strani pa so se narodi ujediniili tako hitro, da so ostali poleg solidaritetnega čustva še korenine lokalnega patriotizma, in to zelo pri narodih, ki so tvorili že stoletja eno državo. Sever in jug Francije sta si še vedno nasprotna. V Italiji Piemontez in Sicilian si še nista prijatelja. V ostalem pa kaže zgodovina, da se narodna zavest upira razširjenju plemenske solidarnosti. Norveško se je ločilo od plemensko sorodne Švedske, Portugalska je nasprotnica ideje hiberizma, in Malorusi se čutijo kot svoj narod, ločen od velikoruske celote.

* * *

Ojačenemu patriotizmu pa je vzrasel sredi XIX. stoletja nov sovražnik, proletariat. Proti domovinski ideologiji je postavil ideologijo brezdomovinstva. Torišče nasprotij pa so bili ekonomični interesi.

Velikanske izpremenbe demokratičnega in psihologičnega značaja so ustvarile nov razred: industrijalni proletariat. Ta sam na se navezani in od drugih po »posesti« ločeni proletarijat je uvidel, da se delavcem povsod enako godi. Tako je nastala proti skupnemu nasprotniku »posedujočih slojev« mednarodna solidarnost proletariata. Pozabili so, da pripadajo gotovemu narodu, patriotizem je postala njih razredna zavednost. Proletarec od rojstva brez posesti ima samo delavno silo. Orodja, ki jih rabi za prozvajanje blaga so v rokah manjšine. Če hoče torej poginiti od lakote, mora usužnjiti svojo silo, ker drugače ga za pre država v prisilno delavnico. Prodati mora svojo delavno silo. Ona je torej blago, kot vsako drugo, ki je za denar na

*) Danes menda ni nikogar, ki bi se za to zavzemal. Op. ured.

prodaj. Zato pa misli delavec pri prodaji svoje sile le na sebe in na svojo rodovino. Višje naobražen in s socialistično moralo prepojen delavec misli k večjemu tudi na razred; misli na «domovino» pa v takih razmerah ne bo imel.

Nove hrane je dobil ta antipatriotizem mas vsled vsakdanje iskušnje, koliko je rodoljubov, ki izrabljajo patriotizem mas in katerih domoljubje sloni na samih ekonomskih ugodnostih. Dejstva, kot je mednarodnost kapitala, postanejo med argumenti tudi socialistov politično vplivni dokazi. Jasno je, da misli podjetnik in kapitalist samo na sebe in nikdar na domovino. Opazil ja lahko, da tudi patriotizem meščanstva ni brez gospodarske podlage. V bistvu svetovnega prometa je, da kupčija ostane vedno le kupčija. Krupp prodaja topove katerikoli državi in sicer enake kvalitete kakor Nemčiji, morebiti celo cenejše. Če stavijo domači delavci previsoke pogoje, najzagrizenejši nemški podjetnik sprejme cenejše češke sile. Ako torej tak podjetnik imenuje delavca brezdomovince, sebe pa rodoljuba, stori to pač vsled tega, ker mu je pojem domovina identičen s pojmom dobička.

V tem oziru se večkrat sliši, da so višje mezde znak nepatriotizma, ker se s tem zmanjšuje možnost konkurence in se s tem vse podraži, in zopet se pravi, vzdrževati možnost konkurence z drugimi narodi narodno delo; to je posebno v angleških kapitalističnih krogih priljubljena argumentacija.

Karl Marx ni podal teorije o patriotizmu, ker njegova razredna teorija izključuje domovino. Delavec more zgubiti samo spono; nima torej nobene domovine. Bakunin gre dalje. Imenuje vsak razred narod, pripoznava pa le etnično različnost in je načelno za vsak zatirani narod. Negacijo domovine je postavil še le Gustave Hervé za dogmo. Nobena današnja domovina ni vredna niti ene kaplje krvi, zato so tudi tuje osvojitve brezpredmetne. Pri tem se pa naslanja Hervé na relativno kulturno enakost vseh evropskih dežel. Vsaka napoved vojne je revolucionarno delo, ki opravičuje revolucionaren korak delavstva. Napovedi vojni iz takozvanega patriotizma — generalni štreik in revolucija kot odgovor, to je njegovo geslo.

Kjerkoli je ustvaril kapitalizem kot duševna reakcija v njem bivajočih ekonomskih nasprotij, razredni boj, povsod stopi plemenski boj na drugo mesto. V Trstu se združuje v eni stranki laški in slovenski proletariat, kljub temu, da je laški Trst zelo ogrožen in kljub temu, da uporabljajo Slovenci k uspešnemu nadaljnemu prodiranju vseh sil.

Če reasumiramo, tedaj lahko rečemo: Domoljubje prejde od naroda na razred. Razred je domovina, domovina je razred. Državi moči postavljajo socialisti nasproti kulturno državo. Ta država je bogata, ki ima najmanj beračev a ne ona, ki ima največ dohodkov. Zato socialistično pojmovanje domoljubja patriotizem poglobi. Pravi patriotizem obrača vso skrb na znotraj in ne na zunaj. Ta patriotizem hoče najvišje dosegljivo dobro vseh, brez razlike na razred in na stan. Patriot je tisti, ki podvzame vse, da postane domovina kar najboljša, pametna in pravična. To je socialistični ideal.

* * *

Mednarodnost socialne demokracije je seveda izpostavljena podkopavanjem, ki izhajajo iz teh motivov.

1. Iz bistva demokracije.

Demokracija hoče vlado mas. Duh mas je pa vedno vzprejemljiv za zavest lastne veličine in vedno smeši, kar je tujega in doslej še neznanega. Precenjevanje samega sebe in podcenjevanje tujega so masam običajni prilastki. Demokracija mora torej maso sistematično hvaliti in se norčevati iz tujega, ker si tako najlažje mase osvoji. Zato pa je demokracija lahko veliko bolj patriotska kakor aristokracija.

2. Iz bistva socialistične taktike.

Socialistične stranke streme po osvojitvi moči s pomočjo parlamentarnih institucij. Kakor hitro pa eno teh osvoje, si prisvoje tudi državno psihologijo. Užive se v mišljenje uradništva in čutijo se odgovorne za državno blaginjo. Da bi pridobili kar največ glasov, se morajo ozirati tudi na indiferentne in ker so ti še večinoma pristaši starih idej in so proti mednarodnemu idealu, zato morajo socialisti izpodbiti tudi to nasprotstvo in zato vzklikajo: Mi smo najboljši patrioti, ne pa oni, ki so patrioti iz profita.

3. Vsled naraščajočega blagostanja in omike.

Zboljšane mezde so zbudile proletariatu željo po omiki, število analfabetov pada dosledno in ljudske knjižnice naraščajo stalno. Delavec čita vedno več, spoznava narodno slovstvo in to mu vcepi najvažnejši element domoljubja: ljubezen do materinega jezika.

4. Vsled prestavljanja proletariata so nastala gospodarska nasprotja.

V Marxovih časih so ostali delavci navadno v domači deželi. Le voditelji so se premikali in debatirali v Londonu, Parizu, Genfu o blagru delavstva in domovine. To se je pa danes spremenilo. Delavci so si postali medsebojni konkurenti, ki so ro-

dili že krvave spopade. V Združenih državah nasprotujejo delavci najostreje proti naseljevanju Italijanov, Slovencev, Japoncev in Kitajcev. V Braziliji, Švici, Argentini so laški delavci nad vse osovraženi. V teh deželah je nastal iz mednarodnosti — patriotizem. Proletariat hoče državni protekcijonizem in dostikrat se ta stopnjuje v direktno sovraštvo tujcev. Med delavskimi izseljenci se pa vsled napadanja od strani sodrugov razvija patriotizem in ti si žele, da si njih narod osvoji nove dežele. Zato so bili laški delavci za Tripolitansko vojno navdušeni.

Tradicionalni patriotizem prodira v socialni demokraciji vedno bolj. Mednarodna vez proletariata se občutljivo rahlja, kongresi izostajajo in narodne skupine delavstva imajo vedno večjo autonomijo. Protipatriotično, antimilitaristično gibanje izgineva iz vrst proletariata in voditelji socialne demokracije izjavljajo, da bo delavstvo branilo domovino do zadnje kaplje krvi. Sicer dostavljajo, da samo takrat, kadar bo domovina napadena, a to je samo figovo pero, ker vsigdar bodo branili, kot pravijo, domovino, torej ozemlje domovine in naj bo to tudi narodnostno tlačenje.

V zadnjih desetletjih pa je še nastala gospodarska tendenca, ki najresneje ogroža vso mednarodnost: to je imperializem.

Imperializem dobiva hitro pomen za delavca. Že socialistična doktrina pravi, da produktivnost dela presega nakupno možnost domačega prebivalstva. Industrija je torej navezana na izvoz. Čim večji je pa izvoz, tem večji zaslužek. Če pa izvoz pade, tedaj padejo dohodki industrije in delo v tovarnah se opušča, delavec je brez zaslužka. Imperializem pa ravno hoče vedno nove trge pridobiti svoji deželi in daje priliko trdno organiziranim delavcem, da kontrolirajo dobiček podjetnikov. Zgodovina imperializma nas uči, da so angleški delavci to razumeli in izkoristili uspehe imperializma v razredno korist.

*   *

Spoznavanje brezpogojno mednarodnega pomena kulture, rodi kulturni patriotizem, ki je zveza kulture in patriotizma. Ta zveza dopušča zelo veliko razlago, kot je pač oseba, ki jo goji. Logično bi pa moral pomeniti vzročnost. Potem bi bila definicija »ljubezen do domovine« radi kulture, ki jo ima. Po tej definiciji bi moralo biti domoljubje na Danskem največje, v Črni gori najmanjše in vsi vemo, da ni tako. Torej je kulturni patriotizem le donesek k patriotizmu. Definicija bi se sedaj tako glasila; Nisem patriot vsled visoke kulture domovine, temveč iz drugih vzrokov, a ker je moja domovina zelo kulturna, jo

ljubim še bolj. Ta patriotizem je seveda mogoč le pri narodih, ki imajo visoko kulturo, oziroma, ki mislijo, da jo imajo.

Kulturni patriotizem se je posebno polastil socialističnih strank in precej potlačil teoretstko mednarodnost. Kadarkoli govore socialistični voditelji o svoji pripravljenosti braniti kapitalistično državo se vedno sklicujejo na kulturno nadvrednost lastnega. Angleški, francoski, laški socialisti izjavljajo, da se bodo v imenu večje civilizacije svoje domovine bojevali proti Nemčiji in Avstriji. Bakunin je klical l. 1870., da se mora braniti višja kultura Francije proti barbarški in fevdalistični Nemčiji. Jaurés je bil l. 1893 za vojno za Francijo, ker »vsako zmanjšanje Francije je udarec za svobodno misel«. In Bebel kliče v boj batalijone proletariata proti Rusiji, temu »najreakcionarnejšemu barbaru«.

*   *   *

Brez ozira na te spremembe, ki jih je doživel patriotizem, se vsled zakona vztrajnosti pokažejo v njem tudi ostanki že preživelih socialnih oblik. Celo fevdalni patriotizem se da še zaslediti, tudi vera igra še veliko vlogo. Severni Nemci se branijo avstrijskih Nemcev, ker se boje, da bi bil potem katoliški vpliv prevelik. Torej ovladuje pri njih verski čut narodnega. Pri Jugoslovanih vidimo, da bi kmalu vera ločila Hrvate in Srbe za vedno in da še danes ni to nasprotje popolnoma premagano.

Ozko omejeno obliko srednjeveškega municipalnega patriotizma zasledimo z nekaterimi spremembami v Švici.

Nemški del Švice se loči od Nemčije po dveh silah, ki tvorijo Švico, to je partikularizem in pa demokracija. Nemški Švicar pravi, čim manjša je dežela, tem večje je domoljubje in tako nastane slavno švicarsko domotožje. Če pa že partikularizem, ki je posebno močan že vsled naravnega značaja dežele, zadržuje razvoj silnejše zavesti sorodnosti z Nemčijo, jo demokracija popolnoma onemogočuje. Ali vseeno ne more skrivati kulturni švicarski Nemec svojega nemštva in koncem koncev si le želi ožje spojitve z Nemčijo, toda prej mora postati Nemčija demokratična država.

V Nemčiji je patriotizem, ki odgovarja mišljenju vladujočih slojev, fevdalistične in monarhične smeri. Patriotizem in zvestoba do cesarja je skoraj eno.

Prvotni element, ki rodi patriotizem, je okolica, obližje. Dajte finskega otroka v Rim, kot mladenič se bo čutil kot Italijan in obratno. Zmožnost prilagoditve je pri otroku tako velika, da mu postane okolica »druga narava«. Ali tudi odrasčeni človek dpo-

leže uplivu okolice. Princ Evgen Savojski in pesnik Chamisso sta priči tega stavka. Dobri poznavalec ljudi, Avgust II., svetuje zato v svojih spominih, da se morajo poslaniki često menjavati, ker z galanterijami, častmi, ženitvami in drugimi stvarmi se da jo vedno pridobiti. Zadostuje pa že konstantno nerušeno vplivanje okolice. Često se to opaža pri vojnih poročevalcih. V Tripolitanski vojni so pisali vsi francoski žurnalisti, ki so bili v laškem taboru v interesu Italije in eden žurnalist bi bil zaradi svoje Italijanom prijazne pisave kmatu od Arabcev ubit, toda Francozi, ki so bili v arabskem taboru, so vsi pisali proti Italiji in za Arabce. Sličnih vzgledov je vse polno.*)

Da bi mali delci v tujini ohranili svojo prvotno narodnost, se redkokdaj zgodi. Treba je velikanskega aparata, šol, konzulatov, predvsem pa neprijetne družabne izolacije, da se ti delci ohranijo. Menda ni Nemca v tujini, čegar otroci se ne bi čutili saj včasih z narodom, v katerem prebivajo. Vse vzgojiteljice, vsa izolacija je zaman. Vpliv okolice prodre najdebelejši socialni zid. Nemci Severne Amerike se tudi med seboj zelo razlikujejo. St. Louiški in oni iz St. Franciska čutita čisto drugače, ali oba se ločita, tudi če ostaneta patriota, od onih, ki so v Nemčiji; ne čutijo več tn svoje domovine.

Prilagodenje se izvrši pod pritiskom dveh faktorjev še hitrejšo: Socialna enakost pospešuje asimilacijo, revščina jo zadržuje. Pri revnih je asimilacija, kot pravi Savorgnan, pogoj, pri bogatih pa šele posledica spojitve z okolico.

Drug vzrok prenehanja prejšnega patriotizma obstoji v naselitvi v novi zemlji. Italijanski konzulati v Ameriki so dognali, da se vrši asimilacija v tej meri, kakor se izseljenci udomače.

Ločitev od stare domovine pa ne pomeni vedno popolno prilagojenje, temveč često nastane nova domovina. Razvoj vseh kolonij doseže v avtonomiji, neodvisenosti svoj vrhunec. Različnost podnebja, klime, gospodarskih interesov vplivajo v tem oziru najmočneje. Nastanek novega patriotizma pospeši samo jezikovna in plemenska, ne pa politična skupnost.

Često pa preživi posledica svoj vzrok. Slika stare domovine še živi in nova je že v vseh upravnih posledicah sprejeta. Tako nastanejo skupine, ki goje dvojni patriotizem. To so navadno deli velikih evropskih narodov v kolonijah. Državi, v kateri bivajo, so lojalni državljani, a kulturno so v stiku s staro domovino. Francozi v Kanadi so pripravljeni braniti z vso silo Kana-

---

*) Posebno iz obeh balkanskih vojen. Opomba ured.

do, čutijo pa se Francoze. Nadškof Bruchesi je zaklical 1912 na kongresu francoske Kanade v Québecu: »Vive le drapeau anglais et la langue français!«

Najznačilnejša nota ameriškega patriotizma čisto odgovorjajoča okolici je ponos na bogatstvo in velikost zemlje. Dolarji in kvadratni kilometri to je vsebina patriotizma Amerike. Braziljanec bo ponosen, da je njegova domovina tako velika, da zadostuje za vse ljudi zemlje. Druge dežele imajo pred Brazilijo prednost 100 let, Brazilija more postati to, kar so one danes; a te ne morejo postati to, kar je Brazilija.

Uprava in zakonodajstvo, če je količkaj dobro, tudi močno upliva kot trdna vez državljanov, celo še potem, če so politične sveze prenehale. Lombarski kmetje so pogrešali po l. 1866 avstrijske zakone in ob Renu so se ljudje le s težkim srcem ločili od »Code Napoléon«. Še važnejši je pa moment navade. Vsako skupno življenje v državi povzroči celo vrsto enotnih in skupnih uredb. Znamke, uniforme, vse, na kar se navadi oko, povzroča benevolenco.

Končno jači državo tudi delavsko gibanje in s tem državno patriotično mišljenje. V narodostno različni Avstriji je nastala močna stranka, ki združuje proletarijat vseh narodov in ki je nekak model mednarodne misli. Iz taktičnih ozirov podpira socialna demokracija vlado, ker jo družijo z avstrijsko vlado isti skupni sovražnik, nacionalizem, ki uničuje državno in razredno zavest. To soglasje se je pokazalo l. 1906 pri volilni reformi, ko je vlada vedoma in namenoma pomnožila poslance proletariata, ker so ji bili ti protiutež narodnim meščanskim poslancem.

Navada skupnega bivanja v eni državi in pa narodnostno skupnost križajoča razredna nasprotstva povzročujo, da je vedno le mal del iredentističen. Tako so mogli pisati tudi avstrijski listi v Italiji pred l. 1866, da se nahajajo nezadovoljneži le med obubožanimi plemiči in zgubljenimi študenti. In to je odgovarjalo resnici. Odločuje pa tudi sledeča okolnost: vlada tujcev je šola duševne korumpiranosti. Narodi se odvadijo ravne, pokončne hoje. Kakor pokaže skopuh zaklad le v pijanosti, tako se pokaže mišljenje in delovanje tlačnih narodov le v paroksizmu revolucije. V mirnih časih obstoje narodi samo iz dveh skupin: iz hinavcev in iz odpadnikov. Prvi mislijo, da morejo pomagati narodu le s hlinjenem, drugi so pa opustili vsako misel na rešitev in skušajo kvečjem rešiti jezik naroda. Zato je delovanje uradnih zastopnikov naroda vedno državno patriotično a narodno izdajalsko. V nemškem državnem

zboru povdarjajo Poljaki neprenehoma svojo zvestobo do Pruske in glasujejo za vse vojaške potrebe. V Avstriji glasuje laški klub — kjer so zastopniki iridente — za vsako vojaško predlogo. Gotovi sloji naroda pa stopijo vedno na stran zmagovalca; predvsem del plemstva iz gospodarskih razlogov, ker rabi uradniške službe, dalje trgovci in obrtniki, ki so od ustoljene vlade odvisni.

Razvoj narodnostnega domoljubja močno zavira in krepi državo ohranjujoče elemente tudi strah pred uresničitvijo lastnih želj. V Avstriji deluje pri narodih kot sredotočna sila največ strah pred tlačenjem sosednih držav proti sredobežni sili narodnih stremljenj. V Avstriji se boji vsak narod, da ne postane pri eventuelnem razpadu države žrtva zakona transgresije, vsled katerega noben narod ne spoštuje integriteto drugega, tudi takrat ne, če je sam ravno še ušel tlačenju. Tako ostanejo nekateri Slovani dobri patrioti, ker se boje, da bi mogli postati podaniki Rusije, Nemčije ali Italije. Nekateri narodi pa ostanejo tudi naklonjeni državi, ker nimajo nobenega središča izven nje in ker bi bili izolirani in postali čisto brezpomenbni narodiči. Kaj bi bili Čehi in Madžari brez Avstrije? Politična država s pomenom kake Portugalske, gospodarsko politično celinske države, ki bi bile odrezane od morja in od mednarodne trgovine, države, ki bi jih prerivale močne sosedne države. Da morejo nekaj pomeniti, rabijo Čehi in Madžari velesilo Avstrijo, ki jim daje trgovska polja. Odtod njih lojalnost. Strah pred grozno negotovostjo združuje narode in ustvarja državno patriotično, utilitaristično vez skupnosti, ki uničuje iredentizem. V tem tiči najsilnejša vez monarhije.

V modernih državah velja najvišji zakon, da je ljubezen do države dolžnost, ki se ji morajo ukloniti vse druge. Često vstvari ta ljubezen čisto nove vrednote na najrazličnejših poljih tudi v spolni morali. Francosko govoreših črncev in pa Mulatov na Haiti je najvišja patriotična dolžnost vsakega moža, da ima kar največ nezakonskih otrok. To dolžnost si ustvari patriot na Haiti tako: Naša dežela je malo obljudena. Beli naseljenci bi ogrožali našo samostajnost. Ker pa je moško prebivalstvo neštevilno, žensk je pa veliko in ker iz zakonske sveze ne more nastati dosti številno prebivalstvo, je torej dolžan vsak patriot, da ima kar največ nezakonskih otrok.

* * *

Narod je spremenljiv, kompleksen konglomerat. In zato je nevarno izrekati vrednostne sodbe ali celo samo ugotovljati dejanski stan. Henrik Heine je nekoč dejal, da se rabi eno človeško doba za spoznavanje enega samega človeka; narod pa sestoji iz milijonov in milijonov ljudi. Zato je nemogoče en historičen pojav zadostno razložiti. Vsak motiv je s sto drugimi zvezan. Bagehot je dejal, da mora biti dobro znanstveno delo podobno Rembrandtovi sliki, samo najvrednejše in najznačilnejše naj osvetli, vse drugo pa naj zapade temi. Zavedamo se dobro, da je tudi naša analiza patriotizma le Rembrandtova slika.

Patriotizem z državno omejitvijo je spremenljiv, narodni pa ne dopušča nobene spremenbe. Kdor se čuti Francoza, ta ostane Francoz tudi če osvoji Nemčija njegovo deželo, on ne bo nikdar Nemec. Čegar patriotizem pa izhaja iz državne misli, ta se bo tudi lahkega srca odločil za novega. To posebno opazimo pri uradnikih, ki služijo novi državi z isto vestnostjo kot stari. Posebno takrat, kadar se je menjala država brez večjega boja. Domoljubje je odvisno od usode in tako lahko rečemo, da obstoji patriotizem v priznavanju vsakokratnega pravnega položaja. Krog njegovih dolžnosti je določljiv od uspeha in radi tega je odvisen od razmer.

Domoljubje torej sestavljata ti dve, ozko med seboj spojeni komponenti:

1. Vdanost do dežele, kjer je človek rojen in vzgojen, do njenih običajev, šeg, jezika, zgodovine.
2. ljubezen do navade.

Narodni patriotizem obsega le mal krog, tudi takrat, če je ta krog kaka Rusija. Jasno je, da postanejo pri kulturni in jezikovni omiki poedinca njegovi čuti tudi širši, mednarodnejši, kar pa ne izključuje domoljubja. Naravno je, da si človek ohrani v spominu vse, kar mu je dalo in sladilo življenje kakor tudi to, kjer je sam delil življenje, zato ne more biti hladen napram deželi in narodu, ko so mu dali elemente njegove kulture.

Kratek pregled vsega, kar smo povedali v tej razpravi, bi obsegal nekako tole.

Patriotizem ali kakor se že danes imenuje, je nastal, če izvzamemo antikno dobo, v primeroma jako pozni dobi. V srednjem veku je bila vez krščanstva tako silna, da je bila samo mestna zvest mogoča. Veliko nasprotje je obstajalo med krščanstvom in mohamedanstvom, ne pa med Germani in Romani, ali celo med Francijo in Nemčijo. Za predhodnika patriotizma se more smatrati k večjemu zvestoba vazalov, ki je bila državno pravno

razmerje a brez narodnostnih ali jezikovnih primesi. Na tem ni ničesar spremenila tudi renesančna doba, ki je nasprotno ljudi združevala. Prvi nastavki domoljubja slonečega na državni in jezikovni skupnosti se pokažejo v velikih narodnih državah, kjer je bila vsaj relativna narodna homogenost kakor v Franciji in Angliji koncem 17. stoletja. Obenem so pa potisnili notranji boji v teh državah še mlado narodno-državno zavest skupnosti v ozadje. Vsled iverskih bojev je bilo izdajastvo domovine v versko korist na dnevnem redu. Zadnji del 30 letne vojne, posebno boj katoliške Francije v korist protestanske Nemčije pomeni preobrat. Narodi se začno pred vsem vsled literarnih uplivov zavedati svoje jezikovne in kulturne posebnosti. Nastanejo narodnosti z narodnimi čustvi. Nastane beseda in pojem patriot. Ustavni boji pa dajo besedi čisto enostranski pomen, patriot in revolucionar, svobodomislec je eno in isto.

V sedanjih državah je patriotizem tam, kjer je več narodov, državno pobarvan, kjer pa je en sam narod, ali če ta prevladuje v državi, tam je patriotizem narodostno pobarvan. Često sta si narodni in državni patriotizem hudo v laseh, vselej pa in to posebno takrat, kadar se pojma narod in država ne krijeta. Vsled skupnih naredb, (vojaška dolžnost, enotna colnina i t. d.) je postal patriotični čut (ne zavest) močnejši. Velike prenapredbe na polju produkcije blaga se rodile mednarodni proletariat, ki postavlja domovini kot nasprotje razred in zanika posebno domovino v tradicionalnem smislu. Demokracija, kot gibanje mas in vedno naraščajoča udeležba mas pri zakonodaji, pa je prisilila socialno demokracijo k reviziji »brezdomovinstva« tako, da se danes že njen patriotizem le malo razlikuje od običajnega, vendar socialistični patriotizem si je ohranil svoj ponotranjeni značaj v skrbi za bivajoče v domovini. Produkcija blaga nad nakupno zmožnost trga pa je rodila imperializem, ki je gospodarska in napadalna oblika specifično kapitalističnega patriotizma.

V celoti zgodovina patriotizma kaže, da je deloma čustven moment, deloma pravni pojem, da se pa ne da logično ali etično dognati. Čisto po obližju nastane patriotizem iz najrazličnejših elementov. Deloma je pleme, potem država, jezik, ali pa samo instikt, in poleg tega se pojavi vsak izmed teh v najrazličnejših spojitvah. Evolucije in revolucije, ki jih je preživel tekom stoletij pojem domoljubja, pričajo, da ne pomeni nobene npravne zahteve, temveč vsakokratno historično potrebo, nujnost, s katero se mora seznaniti vsak misleč človek.

Priobčil S. Železnikar.

KONFIDENT ŠVIHA V ČEŠKI POLITIKI.

V češkem političnem življenju že dolgo ni bilo tako grde in mučne afere, kakor je zadeva Švihovega konfidentstva. Narodno socialni poslanec Šviha, predsednik najradikalnejše češke stranke, je bil plačan tajni zaupnik politične policije.

Švihovo krivdo dokazujejo sledeča dejstva:

1. Eksistira korespondenca dr. Švihe s policijskim komisarjem dr. Klimo, s katerim si je dopisoval zaradi sestankov. Iz te korespondence*) je razvidno, da to niso bili stiki med navadnima zemljanoma, ampak je tičalo za njimi nekaj tajnega. Šviha v teh dopisih komisarja Klimo včasih vika, namreč kadar je to previdnost zahtevala, sicer ga pa tudi tika. Eden tak omenjeni sestanek je zasledil poslanec Anyž. To vse datira iz l. 1911.

2. Šviha je priznal, da je imel 30—40 sestankov v enem letu z Dr. Klimo (nota bene dr. Šviha je stanoval v Žamberku), s katerim je baje navezal stike iz tega namena, da naredi revolucionarno narodno socialno stranko »za vladno«.

3. Uradnica na policijskem radnateljstvu, gospa Voldanova, je dr. Šviho na policiji večkrat videla, ko je pri zaprtih vratih konferiral s polic. komisarjem dr. Klimo. Gospa Voldanova je Švihove »referate« za policijo prepisovala. Dognala je, da je Šviha plačan policijski konfident pod imenom Wiener, za katerega je pisala tudi pobotnice. Priča pravnik Paštika je videl pobotnico za 800 K glasečo se na Wienerja; videl je na policiji tudi lastnoročni Švihov referat.

4. Šviha je pred poroto potrdil vse okolnosti, ki jih je gospa Voldanova navedla pred častnim narodnim sodiščem. Tako na pr. je g. Voldanova ispovedala, da je dr. Klima nekoč poslal detektiva Pondělíčka k Wienerju po »poslanske« cigare (dr. Šviha je imel namreč tudi v Pragi stanovanje); ta detektiv je izblebetal, da je bil po cigare pri dr. Švihi. Dr. Šviha je to in še marsikaj, kar je navedla g. Voldanova v svoji izpovedbi, kratkoma pred sodiščem priznal. S tem je dal g. Voldanovi nehoti spričevalo verodostojnosti.

5. Ko se je izvedelo, da je Švihovo konfidentstvo izdala g. Voldanova, ki je v istem hipu izstopila iz službe, sta prišla na njeno

---

*) Ta korespondenca je iz uradne (ne privatne!) miznice pol. kom. dr. Klime, ki je prof. Masaryku zatrdil, da je ima še več in da mu je bila ukradena (?). Zanimivo je, da spada ravno v dobo državnoborskih volitev. Tega leta je bilo Švihovo konfidentstvo izdano posl. Anyžu. Slučaj je nanese, da je prišla ta stvar še le letos na dan.

stanovanje šef državno policijskega oddelka, okrajni glavar Chum s komisarjem dr. Klimo in pritiskala na g. Voldanovo, naj gre v urad, kjer so hoteli, kakor je bilo iz vsega čutiti, izsiliti preklic njene izpovedbe. To je izpričal pravnik Voldan, sin g. Voldanove.

6. Šviha je priznal, da je bil »parkrat« na policiji zaradi tiskarske koncesije, toda, kakor se je dognalo, take koncesije podeljuje namestništvo; to je bilo dr. Švihi znano, saj je v stvari že prej enkrat (l. 1910) interveniral na namestnji. Čemu tapot na državni policiji, kjer nimajo s tem ničesar opraviti, in intervenirati kar 40krat?

7. Šviha je imel, ko je bila njegova afera javno razkrita, ponoči tajni sestanek z dr. Klimo na cesarskem vrtu.*) Čemu ti sestanki, če je imel čisto vest? Gotovo se z dr. Klimo nista pogovarjala o vremenu in o zvezdah, ampak o tem, kako se bo lahko zagovarjal. Imel je pa pri tem smolo, kajti bil je opazovan.

8. Dr. Šviha se je iz dunajskega parlamenta kar telefonično razgovarjal s svojim ljubim prijateljem policejskim komisarjem dr. Klimo. Oglasil se je pri telefonu enkrat (g. Voldanovi) kot dr. Šviha, v drugič (komisarju dr. Klimi) pa kot »Wiener«.

9. Komisar dr. Klima je uradnici Voldanovi nekega dne naročil, da mu naj Wienerja, kadar pride, takoj uvede. Uradnica ki je Šviho-Wienerja že po osebi poznala, je napisala na listek ime »Wiener« in Šviho vprašala, ali naj oglasi to ime. Šviha-Wiener je osupnjen prikimal.

10. Na novo sta se priglasila kot priči dva uradnika deželnega odbora, ki trdita, da sta slišala dr. Šviho, ko je kot »Wiener« iz deželnega odbora telefoniral na policijo v času, ko so se vršila češko-nemška spravna pogajanja. Šviha bo trdil, da je sicer vse to res, da pa je to storil iz dolgočasne »neumnosti«.

11. Eksistirajo priče, ki potrjujejo, da so Šviho na policiji večkrat videle, da so videle tudi Švihovo »poročilo« o volilnem paktu, ki ga je uradnica Voldanova prepisovala za neko »višje mesto«. Šviha sam priznava, da se je s polic. komisarjem dr. Klimo o tem paktu razgovarjal, nota bene predsednik nejriginalnejše češke stranke!

12. Javna tajnost je, da eksistira tudi neki bivši policijski uradnik (ime dotičnika je znano), ki je tudi pisal pobotnice za Wienerja-Šviho. Seveda noben teh uradnikov ni smel pred sodiščem nastopiti kot priča, ker so uradi to preprečili. Škoda; ko bi bile smele vse te priče izpovedati pod prisego to, kar

---

*) Kakor je sedaj dogmано, je imel celo 3 take sestanke.

vedo, bi Švihovi zavezniki gotovo ne mogli tako v kalnem ribariti, kakor sedaj to deajo s pomočjo praške policije.

Naravnost mučen vtis pa dela naziranje neke osebe, znane iz raznih izdajniških procesov, češ, vem iz »kompetentne strani«*) t. j. od policijskih organov, da Šviha ni Wiener in se pri tem docela resno sklicuje na zelo sumljivo izjavo dr. Klime, ki je baje rekel, »od mene« Šviha ni nobenega denarja dobil. Ampak iz »taktičnih ozirov«, dotičnega vira noče imenovati.

Nerazumljivo nam je to stališče, zakaj to nikakor neodgovarja načelu »jasnosti«, katero hoče imeti. Doslej smo od te strani slišali, da se raznim »uradnim dokumentom« in izjavam nesme ničesar verjeti; tu pa se nam hoče naenkrat sugerirati naziranje, da je treba verjeti več »kompetentnim virom«, ki so najbolj interesirani na tem, da svojega konfidenta Šviho rešijo in svojo uradno blamažo pokrijejo, kakor pa neinteresiranim pričam, ki so pri tej stvari žrtvovali celo svojo eksistenco in bodočnost. Vsi, ki premorejo samostojno misliti, so s češko poroto vred prepričani o krivdi dr. Švihe.

Res, da proti izdajalcem ni zavarovan noben narod in nobena stranka; za to bi bilo napačno in krivično ta sramoten pojav, ki se tika predsednika narodno socialne stranke, generalizirati, izrabljati proti češkemu narodu, kakor to delajo nasprotniki Čehov. Toda kar postavlja v tej aferi češko politično življenje v posebno slabo luč, je dejstvo, da so se našli češki politiki in celo stranke, ki so se v potu obraza trudili, da bi dr. Šviho, ko je bilo njegovo konfidentstvo že nesporno dokazano, predstavili kot nekakega »rodoljuba«, ki je s svojimi tajnimi zvezami s policijo hotel pravzaprav rešiti svoj narod in priversti svojo stranko do zmage. In za to svoje rodoljubno delo je prejemal od policije mesečno plačo! Komu se ne bo gnusila ta perverzna sofistika, ki klije le iz tal politične strasti in strankarskega sovraštva? V ilustracijo te politične perversnosti navedemo samo par značilnih dejstev.

Realistična kakor narodno-socialna stranka so pod neposrednim vtisom dokazov Švihovega konfidentstva s prva vrgli tega perfidnega človeka čez krov kot političnega in moralnega mrliča.

Posamezni voditelji teh strank so javno proglašali, da so se o njegovi krivdi prepričali. Lahko si je misliti, da po-

---

*) Ta »kompetentni vir« je sam dr. Klima — isti Klima, ki je bil teozof le zato, da je mogel špionirati, ki je najemal konfidente kar v velikem slogu in je sedaj v disciplinarni preiskavi zaradi zavajanja uradnih oseb k kaznivim dejanjem. Tega pa so ga obdolžili — narodni socialci in realisti.

litičnim zaveznikom in lastnim strankarjem tako prepričanje ni bilo posebno dobro došlo in da so mu podlegli le pod težo dokazov. Toda strah pred političnimi posledicami pa je to boljše prepričanje potlačil in povzročil nekako taktično prepričanje o Švihovi nekrivdi.

Tako si je mogoče razlagati nadvse čudno dejstvo, da so čez par dni potem isti ljudje začeli delati razpoloženje za dr. Šviho. Toda to, kar so doprinesli kot dokaz za njegovo nedolžnost, je tako ničevo, naravnost za lase privlečeno, da se že na prvi pogled spozna, da ima vse to le namen podpreti ono »taktično prepričanje«, ki bi moglo nerazsodno maso premotiti in na ta način narodno-socialno ter z njo koalirano realistično stranko obvarovati pred grozečimi političnimi katastrofami.

To se jim je za sedaj tudi posrečilo, kakor so pokazale nadomestne volitve za Švihov mandat. Toda nam se zdi, da gre tu za kaj več, kakor za mandat. Mi vidimo v tem dokaz politične in narodne demoralizacije, ki se je eklatantno pojavila v Švihovi aferi.

V interesu stranke se dela iz narodnega izdajalca — narodnega mučenika z izrecnim povdarkom, da je poslanec Šviha imel stike s policijo pravzaprav z vednostjo stranke in z izgovorom, da je Šviha končno lahko bil konfident, češ saj ni mogel ničesar važnega izdati policiji. Ako je tako, potem je lahko vsak političen rodoljubar obenem policijski konfident s »taktičnim prepričanjem«, da pravzaprav ni nič tako važnega v političnem življenju naroda, kar bi se nesmelo izdati policiji in s tem škoditi svojemu narodu. S tem so vrata političnemu konfidenstvu na stežaj odprta in nikdo si ne bo več zvest, če se ni morda izpovedal policijskemu konfidentu, ko je zaupal svoje politične nazore političnemu somišljeniku in prijatelju. Gorje češkemu narodu, ako se poprime takih nazorov!

—r.

PREGLEDI IN REFERATI.

LITERARNI PREGLED.

Gustav Šmejc: Renesansa gorovništva: Danes je stvar, vsebina najvažnejša stran izlivov človeškega duha, v kolikor se tiče govorne besede. Beseda, izraz pa je v tesni zvezi z vsebino, in ne sme se torej zanemarjati, ravnotako ne geste. Danes tudi ne velja formalizem antičnega govornišтва, pri starih je bilo govornišтво precenjeno, danes je nedocenjeno — to je zakrivilo napačno protipostavljanje stvari in izraza. Današnji govornik mora združevati oboje: mora imeti gotov značaj in s svojim temperamentom mora navdati predavanje in snov — to so predpogoji retorike, katere glavne komponente so: higiena glasu, estetika besede in psihologija vsebine.

Jan Bor: Propad operete: Današnje gledališče kot podjetje, ki hoče zaslužiti, služi predvsem zabavi velikega mesta; ko je bilo v drugi polovici XVIII. stoletja — kar se tiče občinstva — zdemokratizirano, je ugodilo lačnemu in površnemu vkusu mas z bastardnim nestvorom, omahujočim med dramo in spevoigro. Vzajemno razmerje glazbenega elementa je omahovalo, dokler ni Offenbach definitivno preložil težišča na godbo in ustvaril tako nov tip gledališke igre, opereto, v kateri se nam predstavlja dramatična potovanja. Vzlic tej potvojenosti je bila Offenbachova doba klesična perioda razcvita operete, kajti v Offenbachu se je združila prilagajajoča se razboritost Porenca s pariškim espiritom; burleskni značaj, neprekošen dovtip persiflaže in travestije, odmerjena arhitektura, sigurno zadeta gesta in vriskajoča sila, radost življenja polna smeha — to so umetniške prvine njegovega operetnega stvarjanja. Toda takšna je bila tudi vsa njegova doba, doba »second empire-a«. Strmoglavni propad operetnega tipa nastaja h koncu XIX. stoletja; vzrok tega je treba iskati v razporu med umetniškimi nameni gledališča in lačni želji občinstva po zabavi. Umetniška serioznost gledališča je v XIX. stol. nepričakovano narastla (Wagner, Debussy, Strauss — v operi; Ibsen, Björnson, Čechov, Maeterlinck i. dr. v drami; Reinhardt, Antoin, Stanislavskij v režiji) — tej resnosti občinstvo, utrujeno vsled vsakdanjega pehanja in iščoče samó zabavo, ni kos, saj nahaja ukojenje v šantanu, kabaretu, variétéju, cirkusu, kinematografu in v propadli obliki pooffenbachovske, epigonske operete, kakor jo je ustvaril Dunaj, odnekadaj najbolj površno in umetniški brez značajno mesto.

Rihard Weiner: Italijanski futuristi: Futuristi so si postavili za cilj — najti stil gibljaja v nasprotju z dosedanjim slikanjem statičnih stanj; poleg realnega gibljaja hočejo ujeti tudi vtiske, duševno stanje, pri čemer je gledalec sredina slike, ne pa slikani predmet sam. (Priznava samo linijesile (lignes-forces), cepijo barvo, namesto, da bi jo zlagali. Temeljna zmota futuristor je v tem, da se trudijo vtelesati to, kar bi naj netelesno izžarjevalo iz umetniškega dela v pesnikovo dušo, češ, da ne zadošča za pojmovanje njih del enostavno gledanje, temveč

kontemplacija; samo tam, kjer se predstavlja strastno gibanje ljudskih mas, je možno iti s futuristom vsaj k dosledicam njegovih namenov, če se že ne more ž njim strinjati v naziranju.

Arne Laurin: Psihologija mode: Pogoji oblike ženske obleke je možev nazor na ženo. Čutnost je že dolgo protinaravna in žena se mora moževi čutnosti prilagovati, kajti njeno družabno stališče se v zakonu popolnoma izgubi. Od kulta zrele žene se obrača moževa čutnost k mladosti: ženska moda laže z obleko polne in močne telesne oblike, da bi delala vtisek mladosti. Moško modo določa mož na visoki družabni stopnji in ta postaja priprostejša, damsko modo pa določajo žene, ki iz profesije morajo razvijati v zbujanje čutnosti moških najbolj rafinirane barvne in oblikovne vrednote. — Drugi moment, ki določa obliko, je delo: krilo, ki so je nosili poprej tudi možje, se odlaga in danes nosi tudi žena, ki dela fizično, — hlače (ženske, zaposlene v belgijskih premogovnih jaških, holandske ribarice, alpske planšarice): z naraščanjem pridobitnega dela žene bode padala priljubljenost krila tudi pri ženskih. Razun tega gre razvoj kulture k priprostosti in premaganju ornamenta: barvasta obleka moških je le še slavno-sten znak zgodovinskih uradnih dostojanstev.

Ervin Taussig: Za pristnost igralske maske: Zahteva proteovstva, ki sili igralca k rabi lasulj in brkov, k šminkanju obrvi, k pretvarjanju, — vse to je preživelost zmot ali nedostatkov minolih dob. Pri dovršenem mimu je nehala nas zanimati usoda predstavljane postave, nje blodnje, povzdig ali padec. Gledati hočemo spremembe postave in igro ličnih mičic, široki nasmeh in zaničljivo zategnjenje ustnic, sanjavost itd., zreti ono sceno samo za-se, ki nam je igralčevo obličje, zraven druge scene, ki se sklada iz gest in obratov telesa ter udov ob godberem spremljanju besed. Šele igralec, ki odloži histričnost in postane mim, doseže pravo višino.

Arne Laurin: Ekspresionizem: Impresionizem je hotel spraviti naplatno prirodo z vsemi zračnimi in svetlobnimi pojavi, — ekspresionizem hoče izbiro teh pojavov. Ekspresionizem se je razvil iz impresionizma: Cézanne je učil veliko zenostavljenje tonov, Gauguin učinek ploskev, van Gogh je pridjal k temu bleščeči svit barve, ris zakonitosti sta mu podelila Norvežan E. Munch in Švicar F. Hodler. Poentilizem je iskal nov zakon v tehniki, a zavoljo te prevelike navezanosti na tehniko je ta impresionistična smer definitivno mrtva. Ekspresionizem koncentrira pogled na najvažnejše znake, na linije in barve, trudi se pridobiti si ris potrebne zakonitosti in to vodi k dekorativnemu učinku ekspresionističnih slik. Ne običaja suženjsko na prirodi, ampak ekstrahira iz nje.

Dr. Milan Čapek: Razvojni optimizem. Poleg poznanja revolucionarnega sindikalizma je treba spoznati tudi drugo obliko socialističnega mišljenja, socialni reformisem, katerega izraziti predstavitelj je Š. A. Milerand, o katerega poslednji knjigi »Politique des réalisations« autor natančno poroča.

Tomáš Trnka: Pojem tragike, harmonije in ritma: Vsaka subjektivno-lirična umetnost mora končati s pesimizmom, kajti nje namen je

podati edinole notranjost osebnosti. Romantika je posledica subjektivne umetnosti in zato je njen znak pesimizem. Pesimizem subjekta pa je nizek, treba je torej nadsubjektivne (tragične) umetnosti, katere znak je optimizem harmonie. Dokaz: K. H. Mácha ni istovetil sebe — umetnika s seboj — prevaranim ljubimcem; dosedanja cenitev Máche kot umetnika — romantika — pesimista je popolnoma napačna. Za dokaz smatra avtor ono proslulo veliko harmoničnost Mája, ki je po avtorjevem mnenju velik korak k modernemu prostemu verzu.

Arne Laurin: Kinematograf in gledišče: Kinematograf je postal ne samo konkurent, ampak tudi zmagovalec gledišča v finančnem oziru. Treba si je razjasniti razmerje med obema. Gledišče je samo po sebi dualistična tvorba, ki predpoklada igralca in občinstvo; podlaga dramatične produkcije sta dva činitelja, — če se izgubi eden, je produkcija nemogoča. Psihologija kinematičnega triumfa je psihologija vlemesta: naglica življenja in pomanjkanje časa; kinematograf podaja hitro se menjajoča gola fakta in ustreza tako svoji publiki. Največja bolečina kinematografa so njegovi »pesniki« — tvoritelji sentimentalnih in banalnih scen, zapeljivci instinktov mase, bedno plačani in bedno delajoči; za kinematograf mora biti ustvarjena nova drama — kinematografična in iz kinematografa bode treba napraviti sotrudnika pri populariziranju prirodnih ved. Tako zboljšani kinematograf vendar ne bo mogel izpodriniti glediške drame; kajti dozdej ne more podati več kot situacije, gibanje, fakta, gola dejanja. Seveda si mora biti gledišče svesto svojega umetniškega poslanstva: kinematograf bo zmagal, če bo dajalo gledišče občinstvu za drag denar to, kar si lahko pri-skrbi drugje ceneje. Braniti gledišče pred konkurenco kinematografa je možno samo na en način: če se ohrani prvotna krasota govorjene besede in ako se vzdržuje krasna linja dramatične produkcije.

Dr. Ant. Hartl.

Knjižnica »Slovenskega ilustrovanega Tednika«. Izdajateljstvo »Slovenskega ilustrovanega Tednika« je začelo izdajati elegantno knjižnico, ki bo prinašala zares dobre, zanimive izvirne novele, povesti, humoreske ter tudi skrbne prevode leposlovnih in poučnih del, pisanih v sveži, okusni in vsakomur dostopni obliki. Priprave so dozerele že v toliko, da izideta prva dva velezanimiva zvezka novel in humoresk. »Knjižnice slovenskega ilustrovanega Tednika« I. zvezek je že dotiskan. »Knjižnica slovenskega ilustrovanega Tednika« prinese:

v I. zvezku Radoslava Murnika lovske povesti in humoreske pod naslovom: »Lovske bajke in povesti«;

v II. zvezku pa Milana Puglja novele in povesti: »Mimo ciljev«.

Naslovno stran I. zvezka je naslikal akad. slikar Hinko Smrekar, II. zvezka pa akad. slikar Maksim Gaspari. — Za nadaljne zvezke ima pripravljene sledeče rokopise:

Znameniti, velezanimivi Sienkiewiczov zgodovinski roman »Na polju slave« v lepem, čistem prevodu, ki sta ga oskrbela dva slovenska pisatelja. Kdo ne pozna znamenitih Sienkiewiczovih romanov?! Roman »Na polju slave« je eden izmed njegovih najboljših del ter se lahko meri z romani »Z ognjem in mečem«, »Rodbina Polaneških« i. dr.

Za knjižnico so izročili rokopise svojih izvirnih del: Etbin Kristan knjigo »Pred novim poglavjem«. (Naslovno stran nariše akad. slikar Hinko Smrekar). — Cvetko Golar, idile, povesti in novelete pod skupnim naslovom »Kmečke povesti«. (Naslovno stran narisal akad. slikar Maksim Gaspari.)

Vladimir Levstik je zbral najlepše, najznamenitejše, svetovnoznane »Ruske pravljice in pripovedke«.

Oton Župančič prevaja velezanimivi in fini roman »Četrtek« spisal G. K. Chesterton.

»Knjižnica Slovenskega Ilustrovanega Tednika« ima že deloma pripravljena, deloma pa obljubljena leposlovna dela — romane, novele, pravljice in pripovedke iz peresa Frana Govekarja, Josipa Kostanjevca, dr. Ivana Laha, Manice Komanove, i. dr.

Pa tudi poučni del ne zaostane za leposlovnim. Slovenski ameriški pisatelj L. Toman, ki je bil 26 let v Združenih državah (v New-Yorku, Clevelandu, Čikagu i dr.), ki je opravljal vsa dela od navadnega strežaja do urednika veleuglednega lista, od težaka v rudokopu do ravnatelja banke, je izročil svoj velezanimivi, za vsakogar — zlasti pa za tiste, ki hočejo v Ameriko — zelo poučni popis socialnih (delavskih) razmer sploh in s posebnim ozirom na slovenske kolonije v Združenih državah v Ameriki.

Ker Slovence Balkan ne le zanima, temveč so se začeli že tja naseljevati, izide v knjižnici »Popis novoosvobojenega Balkana«.

Za odraslo mladino je pripravljen spis — ki ga bo pa s pridom in zanimanjem čital tudi v nazorih dozorel mož in za bodočnost svojih otrok vneti žena — slovitega angleškega pisatelja Swetta Mardena »Volja in vspeh«.

Iz tega programa lahko uvidi vsakdo, da je že za začetek poskrbljeno za dobro, vsega priporočila vredno vsebino knjižnice in navedena imena znamenitih pisateljev jamčijo za dobro kvaliteto čtiva.

Da bo tudi oprema knjig lepa, se niso oskrbele le izvirne lepe naslovne strani, temveč tudi izviren ekslibris in primerne vinjete. (Naslikala Maksim Gaspari in Hinko Smrekar). Knjige bodo vse elegantno v platno vezane, in bodo tako po ceni, da stane navadno že sama vezava toliko, kolikor znaša kupna cena posameznih zvezkov knjižnice.

Kot prvi letnik izide letos do oktobra pet zvezkov knjižnice, z oktobrom pa se začne II. letnik, ki bo obsegal 10 zvezkov.

Vabimo vse prijatelje dobrega, zanimivega čtiva, prijatelje lepih, elegantno opremljenih knjig, da se naročijo takoj na »Knjižnico slovenskega ilustrovanega Tednika«.

Prvi letnik bo obsegal 5 elegantno v platno vezanih knjig vsaka po 10 do 12 tiskanih pol (160 do 190 strani) v obliki male osmerke (širokost 13 cm. in visokost 18 cm.), ter stane vseh pet knjig 8 K, ki se lahko plačajo ali vseh 8 K takoj ali polovica sedaj in polovica, ko izide tretji zvezek, v začetku maja t. l.

Posamezni zvezki se tudi lahko naroče ter stanejo v upravnishvu »Slovenskega ilustrovanega Tednika« (s poštnino vred) in po knjigarnah 2'50 K.

Elegantno vezana, zanimiva in originalna knjiga za samo 2'50 K oziroma, če se naroči ves letnik, le samo 1'60 K, je tako nizka cena, kakor še je ni bilo na slovenskem književnem trgu.

Ako najde vabilo na naročbo na »Knjižnico slovenskega ilustrovanega Tednika« primeren odziv, se ustvari s tem podjetje, ki bo za razvoj in napredek slovenske književnosti velikega pomena.

Priporočamo vsakomur, da se naroči na »Knjižnico slovenskega ilustrovanega Tednika«. Agitirajte za knjižnico in pridobivajte ji naročnikov.

RAZNO.

V. kongres čeških prirodoslovcev in zdravnikov. Ta kongres, ki se je pred nedavnem vršil v Pragi, je bil znamenita in impozantna manifestacija češkega znanstvenega dela. Shoda se je udeležilo nad 1200 prirodoslovcev in zdravnikov, v 22 sekcijah je bilo podanih 700 predavanj in referatov; s temi pa je bilo združeno mnogo strokovnih razstav, demonstracij in ekskurzij. Bili smo že na več kongresih, nemških in mednarodnih, toda lahko rečemo, da tako impozantno organiziranega dela proniklega z globoko znanstveno resnobo nismo še videli. Ne samo slovanski gostje, ampak tudi zavistni tujci so občudovali ta kongres. Škoda, da se slovenski prirodoslovci in zdravniki niso udeležili shoda; lahko bi se bili marsikaj naučili in našli bi bili po dolgih letih svojih študij zopet stik s sodobno znanostjo. Tudi slovensko praško dijaštvo se za ta shod ni prav nič zanimalo. Ta indolenca mu je postala že tipična lastnost in človek se nehote vprašuje, čemu ta mladina hodi posedat v pražke vinarne, ko menda še večina ne ve, kje se nahajajo prostori češke univerze.

Zadnje poglavje o vedatorjih. Z več strani že so se slišale pritožbe, da Veda z prvotnega znanstvenega vidika intelektualno in moralno rapidno pada; pala je res na nivo glasila za »znanstveno obrekovanje in osebnosti«. Naši Zapiski so zadnjič ogorčeno zaklicali: Veda — ironija! Ta slovenska revija, ki že več ne ve, ali naj piše slovensko ali hrvaško in hoče največkrat z bahaštvom pokriti duševno praznoto nekaterih svojih člankov, je v veliko škodo mlade slovenske znanosti začela zdaj gojiti sistematično obrekovanje. Ni ga »broja« Vede, kjer bi ne zagledala beli dan kaka infamija. V zadnji številki N. M. smo se morali pritoževati proti infamnostim Koštialovega članka. Žalibog, danes se moramo pečati z novo infamnostjo uredništva Vede, ki nam brez vsake stvarne podlage očita, da je bil moj spoštovani kolega prof. L. Niederle »mistificiran ali po domače povedano nalağan« od podpisanega. Trditi, da je prof. Niederle s svojim pismom pristopil k stališču jugoslovanskega nacionalizma, je neslanost, ki jo ignoriramo. Razložimo na kratko, kako je prišlo do pisma prof. Niederla. V zadnjem letniku Vede je prof. Koštial izrekel seveda brez dokazov trditev, da je bil slovaški jezikoslovec dr. Czambel »podkupljenec ogerske vlade« da si zgodovinar Žunkovič pomaga celo s prevaro, sleparstvom in lažmi, o Rostoharju pa rajši molči

i t. d. To in pa bedasto notico pražkega »Časa« je pograbil znani ljubljanski vrazar, je dal v Slovenskem Narodu razglasiti, češ da se dr. Rostohar zavzema za enake »kalne namene« kakor dr. Czambel, in je še aforistično pristavil, »v družbi Czambelov mi ne bomo«. Naravno, da sem se začel zanimati, kdo je bil dr. Czambel in kaj je resnice na teh tvrditvah. Obrnil sem se v tej zadevi seveda ne na informatorje kakoršna sta n. pr. Ilešič ali Koštial, ampak na učenjake, ki so dr. Czambela poznali kot znanstvenika in kot osebo, med te pa spada brezdvoma največji slovanski narodopisec prof. Niederle, kateremu je bil članek v »Času« znan in katerega sem opozoril na Koštialovo »razpravo« v Vedi ter na vsebino Narodove notice. Prof. Niederle mi je odgovoril z znanim pismom, v katerem je popolnoma utemeljeno in primerno označil početje par zdvajanih Ilircev napram podpisanemu. Prof. Niederle je naročnik »Napredne Misli« in bo na podlagi tega sam najbolje presodil, ali je bil prav informiran, ali je bil mistificiran. Slovenska javnost pa tudi lahko že razvidi, da najglasnejšim ljudem pri Vedi ne gre za pošteno znanstveno delo, ampak bolj za osebnosti. Ko bi ne bilo tako, bi bil urednik »Napredne Misli« še danes urednik in sotrudnik »Vede«, kakor je bil tudi njen ustanovnik. Žalibog, da je prišla Veda v roke par ljudi, ki njeno znanstveno firmo izrabljajo v svoje osebne namene. Rečemo samo to: Delajte rajši, in ne mislite le na to, kakor bi z infamnostmi ponižali tega, ki ste ga že lansko veliko noč proglasili za političnega mrliča! S tako polemiko se Napredna Misel ne bo pečala. Dr. M. R.

LISTNICA UREDNIŠTVA.

Gospodu J. D. v M. Vaše poročilo o Ilešičevem predavanju v Mariboru je sicer v marsičem zanimivo, vendar zadeve ne smatramo za tako važno, da bi se morala ž njo obširneje pečati revija. Prav dobro pravite o Ilešiču, da je naš »narodni angelj smrti«. Kar je pa posebno zanimivo v Vašem dopisu, to so Vaše informacije, da so svoj čas iz Ljubljane organizirali proti znanstvenim predavanjem dr. Rostoharja demonstracije, ki so imele namen, ta predavanja preprečiti. V tem je imel torej, kakor pravite, tudi dr. Ilešič svojo roko vmes. To je verjetno; zakaj tudi z druge strani smo nekaj podobnega slišali. Slovenski docent — organizira demonstracije proti slovenskemu docentu! To je pač zelo neznanstveno. Docent Ilešič se ni upal priti na predavanje in tam z dr. Rostoharjem začeti diskusijo; ampak iz Ljubljane je posegal v njegova predavanja na način, ki se ne da kvalificirati. Res, lep znanstvenik je ta Ilešič. V Zagrebu predava skozi universitetna okna na ulico za vsenemške liste, ki so spretno izrabili njegovo politično predavanje proti našim kulturnim stremljenjem, v Ljubljani pa se ukvarja z naklepi, kako bi preprečil predavanje svojega kolege. Tu imate našega »dičnega« Ilešiča!

VSEBINA ČETRTE ŠTEVILKE

	Str.
O politični izobrazbi	145
Časopisje	149
Historična analiza patriotizma	153
Konfident Šviha v češki politiki	183
Pregledi in referati:	
Literarni pregled	187
Razno	191—192
V. kongres čeških prirodoslovcev in zdravot- nikov. Zadnje poglavje o vedatorjih.	
Listnica uredništva	193

